OPEN ACCESS
Araştırma Makalesi
Research Article

söylem
FİLOLOJİ DERGİSİ
Journal of Philology
e-ISSN: 2548-0502

2026; 11(2): 1123-1145

Necvâ bin Şetvân'ın "Kâtâlûcu Ḥayâtin Ḫâṣṣatin" Koleksiyonunda Arap Baharı Sonrası Bir Libya Panoraması

A Panorama of Libya After the Arab Spring in Najwa bin Shatwan's "Catalogue of A Private Life" Collection

DR. ÖĞR. ÜYESİ KAMİL KARASU*

Öz

Bu çalışma, Libya'da yakın dönem siyasi ve sosyolojik gelişmeleri Necvâ bin Şetvân'ın *Kâtâlûcu Ḥayâtin Ḫâṣṣatin* (Özel Hayat Kataloğu) adlı hikâye koleksiyonu üzerinden ele almaktadır. Jeopolitik önemi ve doğal kaynakları nedeniyle İtalyan işgaline maruz kaldığı dönemde Libya siyasi, sosyolojik ve kültürel kırılmalar yaşamıştır. Bağımsızlık sonrası ilk dönemde ise kabilelere dayalı toplum yapısının ortaya çıkardığı anlaşmazlıklar ve siyasi güç mücadeleleri kırılgan bir devlet yapısını beraberinde getirmiştir. Muammer Kaddâfî'nin petrole bağımlı devlet ekonomisi ve otoriter yönetim anlayışı 2011 yılındaki Arap Baharı protestolarından en çok Libya'nın etkilenmesine ve kırk iki yıllık iktidarının devrilmesine yol açmıştır. Dolayısıyla bu çalışma, edebî eserlerin siyasî ve sosyolojik gerçekliğe ayna tutması bakımından Arap Baharı sonrasında Libya İç Savaşı'nın devlet, toplum ve kimlik odağında etkilerini gündelik hayat bağlamında incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmada metin analizine dayalı olarak Pierre Bourdieu'nün *habitus* kavramı ile Henri Lefebvre'ün uzama göre gündelik hayatın algılanma ve yaşanma biçimlerine dair kuramından hareketle Libya'daki hayat koşullarına odaklanırken Antonio Gramsci'nin *hegemonya* ve Achille Mbembe'nin *buyruk* kavramları benimsenerek Libya'daki hayat koşullarına, güç mücadelelerine, ekonomik duruma, devlet-toplum ve kadın-erkek ilişkilerine değinen beş kısa hikâye örnekleminin tematik incelemesi yapılmaktadır. Sonuç olarak, Libya'nın henüz kırılgan yapısının aşılamadığı, siyasi ve ekonomik yönden istikrar yakalanamadığı ve kadınların ataerkil toplum sistemine tabi oldukları edebî bir dille vurgulanmaktadır.

Anahtar sözcükler: Libya, iç savaş, hegemonya, Necvâ bin Şetvân, Arap Baharı

* Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Arapça Mütercim ve Tercümanlık Ana Bilim Dalı, kkarasu@aybu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0257-2825

Geliş/Arrival: 01.04.2026
Kabul/Accepted: 08.06.2026
Yayın/Published: 25.06.2026

This work is licensed under a CC Attribution 4.0 International Licence.
© Söylem and Author(s)

Alıntılama/Cite as: Karasu, Kamil (2026). "Necvâ bin Şetvân'ın "Kâtâlûcu Ḥayâtin Ḫâṣṣatin" Koleksiyonunda Arap Baharı Sonrası Bir Libya Panoraması". *Söylem* 11(2): 1123-1145
Doi: **10.29110/soylemdergi.1920515**

Abstract

This study examines recent political and sociological developments in Libya through the lens of Najwa bin Shatwan's short story collection *Catalogue of A Private Life*. Due to its geopolitical significance and natural resources, Libya experienced political, sociological and cultural upheavals during the period of Italian occupation. In the immediate post-independence period, the conflicts and political power struggles arising from a tribal-based social structure led to a fragile state structure. Muammar Gaddafi's oil-dependent state economy and authoritarian style of governance led to Libya being the country most severely affected by the Arab Spring protests of 2011 and to the overthrow of his forty-two-year rule. Consequently, this study aims to examine the effects of the Libyan Civil War following the Arab Spring—centred on the state, society, and identity—within the context of daily life, using literary works as a mirror of political and sociological reality. Based on textual analysis, the study focuses on living conditions in Libya, drawing on Pierre Bourdieu's concept of *habitus* and Henri Lefebvre's theory of perception and experience of daily life in relation to space. Furthermore, by adopting Antonio Gramsci's concept of *hegemony* and Achille Mbembe's concept of *commandement*, a thematic analysis of five short stories that address living conditions in Libya, power struggles, the economic situation, society, and gender relations is conducted. Consequently, the study emphasises—through literary language—that Libya's fragile structure has not yet been overcome, political and economic stability has not been achieved, and women remain subject to a patriarchal social system.

Keywords: Libya, civil war, hegemony, Najwa bin Shatwan, Arab Spring

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nin 19. Yüzyılın ortalarında girdiği zayıflama süreciyle birlikte, hakimiyeti altında tuttuğu Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgeleri dış müdahalelere açık hale geldi. Özellikle 20. Yüzyılın başlarındaki bağımsızlık hareketleri ve I. Dünya Savaşı söz konusu coğrafyalarda önemli siyasi ve sosyolojik kırılmalara yol açtı. Bu dönem giderek etkisini artıran sömürgecilik hareketleriyle birlikte Libya da İtalyan işgaline maruz kalarak bundan payını alırken, bağımsızlık sonrasında gelişen süreçler de toplumla organik bağ kuramayan, dış etkilere açık ve otoriter yapılar üreterek hem monarşik hem de hegemonik iktidarların alan bulmasına sebep olmuştur. Sömürge döneminde atılan zayıf kurumsal temeller, bağımsızlık sonrasında petrol gelirleriyle geçici olarak örtülmüş, ancak kapsayıcı bir siyasal ve toplumsal düzen inşa edilememiştir. 2011 sonrası iç savaş ve krizler, bu tarihsel birikimin kaçınılmaz bir sonucu olarak Libya'da kamplaşmış siyasi sistem ve bölünmüş bir toplum yapısı ortaya çıkarırken, iç savaş sürecinde kabileler arası rekabet ve ittifaklar çatışmanın toplumsal boyutunu derinleştirmiştir. Parçalanma, yalnızca siyasal düzeyde değil, gündelik yaşam pratiklerinde de kendini göstermektedir. Güven eksikliği, toplumsal dayanışmanın zayıflaması ve yerel kimliklerin ön plana çıkması, ekonomik imkânsızlıklarla yüz yüze kalmış toplum, ataerkil düzende ezilen kadın, yabancılaşma ve yozlaşma gibi olguların derinden hissedilmesine zemin oluştururken Libya toplumunun bütünleşmesini de zorlaştırmaktadır.

Bütün bu hengamenin içinde belki de en istikrarlı alan sanat, özellikle de edebiyat denilebilir. Özellikle kısa hikâye ve roman, Arap dünyasındaki sosyal ve siyasi yaşamın yansımalarının incelenmesi için önemli başvuru kaynaklarıdır. Bu resmî olmayan ama belirli bir gerçekliği yansıtan kaynaklar, genellikle resmî devlet söylemine karşı bir bakış açısı sunar. Dahası, üçüncü dünya toplumlarındaki yazarlar, Batı toplumlarındaki meslektaşlarından farklı olarak otoriter yönetimler altında söylenemeyenleri eserleri ile dile getirme veya yansıtma rolünü üstlenirler. Pek çok Afrikalı ve Latin Amerikalı yazarlar gibi, Arap hikâyeciler ve romancılar da sömürge sonrası toplumun siyasi ve sosyal zorluklarını gündeme taşımada etkin rol oynarken halktan da karşılık görürler (Ahmida, 2005, s. 56). Diğer taraftan, iktidarı ele geçiren çoğu yapı, ister postkolonyal toplumların yöneticileri isterse darbe sonucu yönetimi ele geçiren oluşumlar olsun, meşruiyetini sağlamak veya pekiştirmek için gazete, akademik yazı, edebiyat veya sanatın diğer unsurlarına devlet odaklı bir bakış açısıyla etki üretme rolü vererek işe başlar. Bu noktada Gramsci'nin hegemonya kavramının temel dayanakları olan rıza ve zor kullanımı arasında bir düzenin varlığından söz edilebilir. Zira iktidarların varlığını sürdürebilmesi toplumun beklentilerini karşılayabildiği kadardır.

Edebiyatın yansıtıcı rolü, çoğu dünya edebiyatında olduğu gibi Libya'da da toplumsal gerçekliği yansıtırken, kısa hikâyenin 1960'larda baskın bir tür olarak belirginleşmesiyle kendisini göstermiştir. Bu bağlamda, önemli bir literatüre sahip Libya'da 1970'lerde romanlar ortaya çıkmaya başlayana kadar, toplumsal değişimi ve kapitalist kentleşmeyi yansıtan yaratıcı yazınlarda kısa hikâye hâkimdi. Toplumun parçalanması, kadın, fakirlik, yabancılaşma, petrolün keşfi ve şehirlere göçün yol açtığı yeni sınıf eşitsizlikleri gibi temaları ele alan kısa hikâyelerin en önde gelen temsilcileri arasında Ahmed İbrâhîm el-Fakîh, 'Abdullah el-Kuveyrî, Kâmil el-Makhûr, Yûsuf eş-Şerîf, Beşîr el-Hâşimî ve İbrâhîm el-Kûnî, 'Alî Mustafa el-Misirrâtî gibi yazarlar bulunmaktadır. 1960'lar kuşağı bu yazarlar hem 1969'daki Kaddâfî darbesiyle yaşanan yönetim değişikliklerinin öncesinde hem de sonrasında edebiyatın gücünden yararlanarak tercih ettikleri siyaset, ekonomi, kültürel yerinden edilme, endüstri, teknoloji ve ideolojilerin toplum üzerindeki etkilerine değinirken 1980'li ve 90'lı yıllarda temalar kadının sosyalleşmesi, petrol sanayi, işsizlik, kırsalda yaşamın zorlukları, kente göçler, Amerika'nın müdahaleleri ve Filistin ile Lübnan üzerine yoğunlaşmıştır (Ahmida, 2005, s. 56-57; Ceviz, 2005, s. 303, 341).

Bağımsızlığı takip eden Senûsî Krallığı ve sonrasındaki Kaddâfî dönemlerinde nispeten dışa kapalı yapısıyla literatürde geniş yer tutmayan Libya, özellikle 2011 sonrasında akademik ve edebî çevrelerde daha fazla ilgi görmeye başladı. Bu bağlamda, Libya'nın siyasi tarihine ve toplumsal gelişimine odaklanan başlıca çalışmalardan *A History of Libya* adlı eserinde John Wright, Libya'nın avcı-toplayıcı topluluklarından başlayıp Fenikeliler, Antik Yunanlar, Numidyalılar, Romalılar, Araplar, Türkler, İtalyanlar ve sonrasında Senûsîler ile Kaddâfî dönemine kadar pek çok dönemi ayrıntılı bir şekilde ele aldığı on sekiz bölümle Libya tarihine ışık tutar. Eser, özellikle Türkler ve Karamanlılar hakkındaki bölümünden itibaren modern Libya tarihi hakkında ufuk açıcı bilgiler vermektedir (Wright, 1982). Dirk Vandewalle ise *A History of Modern Libya* adlı çalışmasıyla 1900 ile 2011 yılları arasında cereyan eden gelişmeleri ele alırken özellikle Libya'nın İtalya tarafından işgal edilmesi ve bağımsızlık sonrası bir kum fırtınası gibi gelip geçen Senûsî monarşisi döneminde petrolün bulunmasıyla değişen ekonomik ve sosyal durumu, petrol gelirlerinin paylaşımını ve

akabinde Kaddâfî iktidarında siyasi ve sosyal reform girişimlerini ele alır. Bunun yanı sıra Kaddâfî, zihnindeki Libya'yı kurmak için halkının ülkenin devrimine doğrudan katılmasını engelleyen bürokratik ve siyasi mekanizmaları ortadan kaldırarak kapitalizm ve Marksizm'e bir alternatif olmasını hedeflediği bir dizi ekonomik, sosyal ve siyasi girişimin temasını oluşturan meşhur Yeşil Kitap ile anayasal metin niteliğindeki Üçüncü Evrensel Teori'yi ortaya koydu. Bu bakımdan Vandewalle'nin kitabı Libya'nın modern dönemini anlamak için bir başvuru kaynağı niteliğindedir (Vandewalle, 2012). Libya'nın siyasi ve sosyolojik durumunu anlamak için önemli kırılma anlarına odaklanan Ali Abdullatif Ahmida, *Forgotten Voices: Power and Agency in Colonial and Postcolonial Libya* kitabında Osmanlı Devleti döneminden Kaddâfî dönemine kadarki gelişmeleri ele almaktadır. Bu çalışmada Ahmida, Kaddâfî'nin cemâhiriyye kavramına da değinirken özellikle Ahmed İbrâhîm el-Fakîh'in roman üçlemesi ile modern Libya edebiyatı üzerinden kolonyal ve postkolonyal döneme bir ayna tutar (Ahmida, 2005).

Libya'nın tarihi seyrine ışık tutan bu eserlerin yanı sıra özellikle bağımsızlık sonrası siyasi, sosyolojik ve kültürel görünüme odaklanan Hazem Beblawi ve Giacomo Luciani'nin *The Rentier State* adlı çalışmaları iktidarın kaynakları, özellikle petrol gelirlerini, kendi bürokratik çevrelerince paylaşmalarını ve toplumdaki ekonomik eşitsizlikleri konu edinir (Beblawi ve Luciani, 1987). Âmine Muhammed Ali'nin *Teḥaddiyyâtu't-Teḥavvuli'd-Dîmuḳrâṭıyye ve Binâ'i'd-Devle fî Lîbyâ* (Libya'da Demokratik Dönüşüm Çabaları ve Devlet İnşası) adlı makalesi 2011 yılındaki Arap Baharı'yla birlikte bölgeyi kasıp kavuran halk hareketleri sonrası Libya'nın demokratikleşme çabalarını işler. İki bölümden oluşan çalışmanın ilk bölümünde iç sorunlar olarak demokratik dönüşüm, devlet inşası sorunları, siyasi çekişmeler, güvenlik sorunları, toplumsal gelişim meseleleri ve ekonomik zorluklar ele alınırken, ikinci bölümde ise dış meselelere ve müdahalelere değinilir ('Ali, 2013). Libya'nın dönüşümüne, siyasi ve sosyal çatışmalara değinen benzer içerikli çalışmalardan bazıları ise Tasnim Quitat'ın *Retracing a Disappearing Landscape: On Libyan Cultural Memory* (2020), Lisa Anderson'un *The State and Social Transformation in Tunisia and Libya* (1830-1980) ve Lindsey Hilsum'un *Sandstorm: Libya in the Time of Revolution* (2012) adlı eserlerdir. Bu çalışmanın odağında olan modern Libya edebiyatı üzerine literatür ise her geçen gün genişlemektedir. Bu yönüyle, Libya edebiyatı üzerine yapılan akademik çalışmalar arasında aynı zamanda kısa hikâye yazarı olan Ahmed İbrâhîm el-Fakîh'in *The Libyan Short Story* başlıklı doktora tezi dikkat çeker. Üç ana bölüm ve on iki alt bölümden oluşan tez, tarihsel arka plan ile birlikte Libya'da kısa hikâyenin ortaya çıkışı ve yapısına dair bilgiler verdikten sonra farklı yaklaşımlara ve temalara göre tasnif edilmiş kısa hikâyelerin analizini yapar. Kısa hikâyelerin ana temalarını bireysel özgürlük, şehirli toplumun ortaya çıkışı, aşk, aile meseleleri ve kadınların içinde bulunduğu durum oluşturmaktadır (el-Fakîh, 1983). Libya'da roman türü üzerine yapılan en önemli akademik çalışmaların başında Charis Olszok'un *The Libyan Novel: Humans, Animals and the Poetics of Vulnerability* (2020) adlı kitabı gelmektedir. Olszok, doktora tezinden ürettiği kitabında Libya'nın 1960'lar kuşağı ile 2000 sonrası roman yazarları kuşağının eserleri üzerinden 2011 sonrası Libya'da değişen manzarayı anlamaya çalışır. Eski ve yeni kuşak denklemini Libya'da kalanlar ile göç edenleri, Sahra ile sahil kesimini işleyen betimlemeleri bir araya getirerek ekolojik, ezopik/sembolik ve sûfî unsurların Libya romanındaki merkezi rolünü ortaya koyar. Bazı romanlar hayvanlara yönelik kasideler, fabl ve kaya

sanatı ile metinlerarası etkileşime odaklanırken, bazıları da heykelleri veya insan metamorfozunu konu edinmektedir. Bu biçimde insan, hayvan ve çevre etkileşiminin romanlarda yansıması ele alınmaktadır. Bu çalışmaların dışında Hassibe Saker'in *Manifestations of the Desert in the Modern and Contemporary Libyan Novel, the novel of Bleeding of the Stone by Ibrahim Al-Koni as a model*; Miriam Cooke'un *Magical Realism in Libya* (2024), Elvira Diana'nın *'Literary Springs' in Libyan Literature: Contributions of Writers to the Country's Emancipation* (2014) adlı eserleri Libya edebiyatına dair öne çıkan akademik çalışmalardandır. Türkiye'de ise Nurettin Ceviz'in doktora tezinden kitaba dönüştürülen *Modern Libya Edebiyatı: Şiir-Öykü* (2005) adlı çalışması bu alanda başı çeken nadir çalışmalardandır. Bu çalışmanın dışında Libya edebiyatı üzerine yapılan iki adet akademik çalışma ise Mohamed F. Farhat'ın *Modern Libya Edebiyatında Dini ve Edebi Mirasın Etkisi* (2020) adlı doktora tezi ile Abdullah Özkan'ın *A Libyan Novel in Metropolis: In the Country of Men* (2019) makalesinde Hişam Matar'ın *fî Bilâdi'r-Ricâl* (Erkekler Ülkesinde) adlı romanında erkek egemen bir toplumda kadının durumunu ortaya koyan gerçeklik tahlil edilmektedir. Necvâ bin Şetvân'ın eserlerine dair akademik çalışmalar ise The International Prize for Arabic Fiction (IPAF)'ın kısa listesinde yer alan *Zerâyibu'l-'Abîd* (Köle Ağılları, 2016) romanını farklı yönlerden inceleyen Abdullah Bayram Yûnus'un "el-İşâriyyâtu'l-Mekâniyye fî Rivâyeti Zerâyibi'l-'Abîd" (2020), Halîme Mihallik ve Râşid Şekûfî'nin "Merkeziyyetu'l-Ebyaḍ ve Hâmişiyyetu'l-Esved fî Rivâyeti Zerâyibi'l-'Abîd li-Necvâ bin Şetvân" (2022), Delîle Zağûdî ve Sâmiye Mucâhid'in "el-Beşeratu'ş-Şâliṣe: Hucnetu'l-Cesediyye Vaḥdiyyetu'l-Huviyye fî Rivâyeti Zerâyibi'l-'Abîd li-Necvâ bin Şetvân" (2022) ve Mona Almaeen'in "Motherhood and Memory in Najwa Bin Shatwan's *The Slave Yards*" (2024) adlı makaleleridir. Necvâ bin Şetvân'ın kısa hikâye koleksiyonuyla 2011 sonrası Libya toplumunun genel manzarasını betimlerken mevcut literatüre güncel bir çalışmayla katkı sunulması ve Libya edebiyatına yönelik yeni çalışmalara kapı aralanması hedeflenmiştir.

1. TEORİK ÇERÇEVE

1.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi:

Bu araştırmanın amacı, Necvâ bin Şetvân'ın kısa hikâyeleri aracılığıyla modern Libya'nın yüz yılı aşan tarih evresinde yüz yüze kaldığı İtalyan sömürgeciliğinin ve Kaddâfî rejiminin otoriter iktidarı altında yaşadığı zor yılların siyasi, kültürel, toplumsal ve ekonomik koşullarının tezahürünü incelemek ve değerlendirmektir. Araştırma, Arap Baharı sonrası Libya'da ortaya çıkan siyasi ve sosyolojik tabloyu, kuramsal bir çerçeveye oturtarak analiz etmeyi amaçlamaktadır. Çalışmaya temel oluşturan iki soru: 2011 Devrimi sonrasında toplumsal hayat nasıl şekillenmiştir? ve Libya İç Savaşı neden kalıcı bir devlet inşası ve siyasal istikrarla sonuçlanmamıştır? Çalışmanın önemi ise Libya'nın jeostratejik konumu göz önüne alındığında, 2011 yılında Kaddâfî iktidarı devrildikten sonra Libya'nın siyasi ve sosyolojik görünümüne dair akademik çalışmalar yapılsa da bunlar genellikle tarih, siyaset ve uluslararası ilişkiler perspektifinden değerlendirilmiştir. Bu bakımdan, Libya edebiyatını inceleyerek toplumun farklı görünümlerini analiz etmenin Kaddâfî döneminin izlerini ve Arap Baharı sonrası Libya toplumunun devlet politikalarına nasıl tepki verdiği hususuna yeni bir ışık tutması beklenmektedir. Libya'da rıza ve zor ikiliğinin gölgesinde Libya siyasetinin, toplumunun ve kültürünün göz ardı edilen yönleri ele alınırken, Necvâ bin Şetvân'ın kısa hikâye

koleksiyonu ile Libya'da devlet-toplum etkileşimi, güç mücadeleleri, zorunlu göç ve kadın-erkek ilişkileri gibi konuların nasıl yorumlandığını analiz etmeye odaklanmaktadır. Çalışma, edebiyat penceresinden bakarak kısa hikâyelerde değinilen İç Savaş, kabileler arası güç mücadeleleri, kırılgan devlet yapısı, ekonomi, eğitim, sağlık ve kadın gibi önceki dönemlerin de mirasını taşıyan konuları ve temaları ele alıp Libya'nın güncel gerçekliğini göz önüne sermektedir.

1.2. Araştırmanın Yöntemi

Çalışma, şahıs, olay örgüsü, diyalog, zaman ve mekân gibi yaygın yapısal veya dil ve üslup gibi biçimsel hikâye çözümleme araçlarından ziyade, içten ve dıştan yaklaşımla metin analizine dayanarak Pierre Bourdieu ve Henry Lefebvre'ün gündelik yaşamı, toplumsal yapıları, dönüşümü ve devrimleri içinde bulunulan koşullara odaklanarak değerlendirmek için geliştirdikleri teoriler ve kavramlar ışığında tematik öğeleri ele almaktadır. Çalışma kuramsal temelde Bourdieu'nün habitus kavramı ve Lefebvre'ün üç bölümlü uzam görüşü ve gündelik hayatın buna göre algılanma ve yaşanma biçimlerine dair kuramından hareketle Libya'daki hayat koşullarına odaklanmaktadır. Buna ek olarak, Gramsci ve Mbembe'nin hegemonya ve buyruk kavramlarıyla siyasi ve sosyolojik kırılmalar sırasında ve sonrasında ortaya çıkan hegemonya mücadelelerine, ekonomik duruma ve kadın-erkek ilişkilerine değinen sekiz kısa hikâye içinden seçilen beş örneklemin tematik incelemesi yapılmaktadır.

2. LİBYA'NIN TARİHSEL ARKA PLANI VE ARAP BAHARI

Sosyal bilimciler, genellikle, geçmişle günümüz arasındaki bir dizi tarihsel gerçekliği birbirine bağlayarak güncele dair bilimsel sonuçlar elde etmenin yollarını aramaktadır. Edebî eserler de çoğu zaman yazarının gündelik hayattan edindiği izlenim ve duygulanımı yansıtan bir ayna olarak kabul edilir. Özellikle roman, kısa hikâye, mektup veya otobiyografi bu durumun en çok görüldüğü ürünlerdir. Dolayısıyla bu çalışmada hem akademisyen hem de edebiyatçı yönüyle Necvâ bin Şetvân'ın *Kâtâlûcu Ḥayâtin Ḥâṣṣatin* adlı hikâye koleksiyonu odağında Libya'da cereyan eden gelişmeleri anlamlandırmak için İtalyan sömürge döneminden başlayarak bağımsızlık sonrası monarşi yıllarını, Kaddafi rejimini ve 2011 sonrası dönemi kapsayan bütüncül bir çerçevede tarihsel arka plan sunulmaktadır. Tarihsel anlatıyı postkolonyal kuramın ışığında, rantçı devlet teorisi ve devrimle çöken devlet literatürü vasıtasıyla ele alarak Libya'daki yapısal düzenin inişleri-çıkışları ve kırılmaları genel bir perspektifle ortaya konulmaktadır.

Stratejik konumu ve doğal zenginlikleri bakımından Kuzey Afrika'nın en önemli ülkelerinden biri olan Libya, modern tarihini sömürgecilik deneyimi, kırılgan devletleşme süreci, petrol temelli siyasal ekonomi ve uzun süreli otoriter yönetim uygulamalarıyla şekillendirmiştir. Libya'nın çağdaş toplumsal ve siyasal yapısını anlamak için 1911'de başlayan İtalya işgalini bir tarihsel kırılma noktası olarak ele almak gerekmektedir. Zira, farklı cephelerdeki savaşlarla ve ekonomik koşullarla zayıflayan Osmanlı Devleti'ne karşı başlatılan Trablusgarp Savaşı sonucunda Libya, İtalya'nın sömürge yönetimi altına girdi. Osmanlı Devleti, 1912'de İtalya ile barış antlaşması imzalayıp Libya'yı terk ederken, 1913'te bağımsız bir devlet ilan etmek için Senûsî ailesinin başı çektiği bir cihat hareketi başladı. 1916 yılına kadar Senûsî ailesi Sirenayka ve Fizan'ı kontrol ederken

İtalyanlara karşı direniş üssünü oluşturdu ve Sirenayka uzun süre Libya'nın sömürge yönetimine karşı en büyük direniş ve muhalefet merkezi oldu (Ahmida, 2005, s. 26). Ancak İtalyanların Bingazi ve Derne çıkarmaları ile bu bölgeyi güçlendirince sistemli bir karşı koyma gösteremeyen Senûsîler diğer kabilelerin desteği ile gerilla tarzı mücadeleye geçti (Vandewalle, 2012, s. 26).

Özellikle Sirenayka bölgesinde Senûsî hareketi etrafında şekillenen direniş, İtalyan yönetiminin sert askerî müdahalelerine gerekçe oluşturmuştu. İtalyanlar Sirenayka'yı modern askeri teçhizatlarla tam kuşatma altına alarak tutuklama, sürgün, el koyma ve infazlarla sonunda direnişi kırarken bitkin haldeki son direnişçi grupları *el-Cebelu'l-Aḫdar* bölgesindeki kalelerinde köşeye sıkıştırdılar. Dokuz yıl boyunca İtalya'ya meydan okuyan Ömer Muhtar, Eylül 1931'de pusuya düşürülerek yakalandı, düzmece bir askeri mahkemenin ardından Sulûk'ta halka açık bir şekilde idam edildi (Wright, 1982, s. 35).

Bu işgal, yalnızca askerî ve idarî bir hâkimiyet kurma süreci değil, aynı zamanda Libya toplumunun siyasal, ekonomik ve sosyolojik dokusunu kökünden değiştiren bir kolonyal hamleydi. İtalyan idaresi, Libya'yı medenileştirerek adeta İtalya'nın bir parçası haline getirme projesinin parçası olarak konumlandırırken, bu proje yerel halk açısından şiddet, zorunlu göç ve sosyoekonomik yıkım anlamına gelmişti. Bu dönemde uygulanan toplama kampları, zorla iskân ve tarım arazilerinin Avrupalı yerleşimcilere devri Libya toplumunda derin travmalar yarattı. Sömürge idaresi Libya'da demografik kolonizasyonu başlatmadan önce esas olarak Kuzey İtalya'daki sermaye sahipleri aracılığıyla büyük mülkler tarımsal üretim için finanse edildi. İşgalin ilk 15 yılında yaklaşık 180.000 dönüm tarım arazisi İtalyan yerleşimciler için üretime kazandırıldı. Önceleri daha çok altyapı desteği sağlanırken, daha sonra kolonilerin kalıcı olması için bireysel yerleşim desteği verildi (Vandewalle, 2012, s. 32).

Genelde Kuzey Afrika'da, özelde ise Libya'da kırsal sosyal yapılar, devlet oluşumu ve kapitalist gelişimin arifesindeki Avrupa'daki benzerlerinden çok daha karmaşıktı ve bu durum, doğal olarak, devlet oluşumuna olumsuz etki ediyordu. Sömürge öncesi Üçüncü Dünya'nın birçok bölgesinde kırsal nüfus üretim araçlarını ellerinde tutan kabilelere dayalı köylülerden oluşuyordu. Üretime katkı sağlamayan ancak toplumsal gücü olan diğer kesimler ise vergiler ve haraçlarla varlıklarını sürdürüyordu (Anderson, 1986, s. 24-25). Hal böyleyken, sömürge idaresi, geleneksel kabile yapısını bilinçli biçimde zayıflatmış; ancak yerine işlevsel ve yerel meşruiyete sahip modern kurumlar inşa edememiştir (Ahmida, 2005). Bu durum, toplum tarafından Libya'da devletin erken dönemden itibaren toplumsal tabanla uyumsuz, dıştan gelen yabancı bir yapı olarak algılanmasına yol açmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında İtalya'nın Libya üzerindeki kontrolünü kaybetmesiyle birlikte, Birleşmiş Milletler gözetiminde yürütülen süreç sonucunda 1951 yılında Libya bağımsızlığını kazanmıştır. Ortaya çıkan siyasi boşlukta I. İdris liderliğinde kurulan Libya Krallığı, Senûsî hareketinin tarihsel meşruiyetine dayansa da sınırlı kurumsallaşma kapasitesine sahipti (Diyanet İslam Ansiklopedisi [DİA], 1989, s. 182).

1959 yılında petrolün keşfi, Libya'nın jeostratejik önemine petrol ekonomisini de ekleyerek ülke için önemli bir dönüşüm fırsatı yarattı. Petrolün keşfinden sonraki on yıl içinde Libya, yüksek kaliteli petrolün hatırı sayılır bir üreticisi olma yolunda ilerlemeye başlasa da bu kaynak kapsayıcı bir kalkınma ve siyasal temsil mekanizması oluşturmak yerine merkeziyetçi ve elit odaklı bir gelir

dağılımını besledi (Vandewalle, 2012, s. 44). Bu noktada, ilk kez 1970'lerde Hossein Mahdavy tarafından gündeme getirilen rantiye devlet terimi dikkati çeker. Mahdavy'nin İran'daki rejim değişikliği öncesi devletin durumunu tanımlamak için ortaya attığı terim daha sonraki yıllarda Delacroix, Luciani, Chaudry ve Smith gibi kuramcılar tarafından yaygınlaştırılmıştır (Sune ve Özdemir, 2012, s. 4-5). Malthus dışında klasik iktisatçılar, rantçılar ve onların düzeni hakkında fazla söz söylemeseler de bu grup genellikle iktisadi temelden ziyade neredeyse antisosyal, hiçbir çaba sarf etmeden, tabiri caizse, üretime sermaye veya emekle katkı sağlamadan ürünlerden pay alan, dahası bazen, hak ettiğinden fazlasını edinen özel bir sosyal grubun üyesi olarak algılanır (Beblawi, 1987, s. 384-385). Bu bakış açısıyla, yirmi birinci yüzyılın ortalarında bağımsızlığını kazanan ve önemli bir petrol gelirine sahip olan pek çok postkolonyal Arap ülkesinde iktidarı eline geçiren gruplar kurumsal bir devlet düzeni oluşturmak yerine rantiyer yapı inşa etmekle ilgilenir. Öyle ki, iktidarı elinde tutmanın en geçerli yolu olarak görülen bu sistemde, petrol ülkelerinin sadece üretim ve rantçı ahlak arasındaki çelişkiyi ön plana çıkarmakla kalmayıp, daha da önemlisi, rantçı ekonominin yaygınlaşmasına yol açtığı varsayılmaktadır. Petrol çağının başlamasıyla, petrol zengini ve petrol fakiri tüm Arap dünyasının rantçı zihniyetin çeşitli alt tonlarıyla bir tür petrol ekonomisine dönüştüğünü göstermektedir. Dolayısıyla Arap petrol ülkeleri, rantçı devletlerin en mükemmel örneği olarak gösterilir (Beblawi, 1987, s. 386). Adeta bir rantiyer devlet modeli örneğine dönüşen Libya'da da kabile bağları, siyasal sadakatin temel belirleyicisi olmaya devam etmiş; modern yurttaşlık bilinci ve kurumsal katılım gelişememiştir. Bu kırılgan yapı, ordunun siyaset üzerindeki etkisini artırarak 1969 askerî darbesinin zeminini hazırlamıştır.

Muammer Kaddâfî öncülüğünde gerçekleşen askerî darbe Libya'da monarşik düzeni sona erdirse de yeni iktidarın önünde monarşinin oluşturduğu rantiyer devlet düzenini ve çözümsüz bıraktığı meseleleri nasıl çözeceklerine dair bir dizi soruyu beraberinde getirmiştir. Genç subaylar, yönetim tecrübesizliklerinin yanı sıra bağımsızlıktan bu yana ülkeyi etkileyen siyasi ve bürokratik oligarşiye karşı nasıl tavır geliştireceklerini düşünüyorlardı. Monarşi döneminde ötelenmiş sıradan vatandaşların devlet sistemine katılımını sağlama ve geleneksel parçalı toplum yapısından kurtulup kamusal düzene geçme sürecini inşa edecek yöntemlere ihtiyaç vardı (Vandewalle, 2012, s. 77). İhtilal Kumanda Konseyi'nin başı olan Üsteğmen Kaddâfî çok sevdiği Cemal Abdunnâsır'ın ölümünden sonra yönetim biçimi olarak 1976'da yayınladığı "Üçüncü Dünya Teorisi" ile yeni rejimin anayasasını ortaya koydu. "Yeşil Kitap" olarak bilinen kitap liberalizm ile Marksizm teorilerine karşı durarak üçüncü bir yola davet ediyordu. "Cemahiriyye (Kitlelerin Devleti)" adını verdiği ve halk komiteleriyle doğrudan demokrasi iddiası taşıyan özgün bir siyasal model geliştirdi (Ceviz, 2005, s. 30). Ancak bu model, uygulamada kişiselleşmiş, merkezî ve otoriter bir iktidar yapısına dönüştü.

Libya'nın monarşi döneminde petrol sanayisi ile bir rantiyer devlete dönüşen kimliği bu dönemde de korundu. Petrol gelirleri, vergilendirme-temsiliyet ilişkisini zayıflatırken, devlet toplumsal rızayı ekonomik dağıtım ve oligarşik ağlar üzerinden üretti (Beblawi ve Luciani, 1987). Eğitim, sağlık ve altyapı alanlarında belirli ilerlemeler sağlanmış olsa da siyasal katılım, sivil toplum ve bağımsız kurumlar sistematik biçimde sınırlandırıldı (Anderson, 1986). Sosyolojik açıdan Kaddâfî, kabile yapısını ortadan kaldırmak yerine onu denetim altına alarak rejimin sürekliliğini

sağladı. Bu durum, devletin güçlü ancak kurumsal olarak kırılgan bir yapı hâline gelmesine yol açtı ve rejimin çökmesiyle birlikte bu kırılganlıklar daha görünür olurken İç Savaş'ın da temelini oluşturdu.

Libya'nın modern devletleşme deneyimi, postkolonyal kuramlar çerçevesinde değerlendirildiğinde yapısal bir süreksizlik örneği sunmaktadır. Frantz Fanon ve Achille Mbembe'nin vurguladığı üzere, sömürge sonrası devletler çoğu zaman toplumla organik bağ kuramayan, dışsal ve otoriter yapılar üretir. Fanon'a göre, bağımsızlık sonrası siyaset ve kültürün trajik bir düzeyde olmasa da önemli ölçüde gerileme yoluna girme ihtimali çok yüksekti. Ulusal kurtuluş projesi kaba, içi boş bir kabuk haline gelebilir; kurumsal bir devlet yerine kabile düzeni tercih edilebilirdi (Mbembe, 2012, s. 25; Fanon, 2016, s. 149-153). Benzer bir kaygıyı Yeryüzünün Lanetlileri'ne yazdığı önsözde Sartre da "köylülük zafere ulaşırsa ulusal devrim sosyalist olacaktır; harekete geçmişken durdurulursa, sömürge burjuvazisi iktidarı devralırsa, yeni devlet, biçimsel egemenliğine rağmen, emperyalistlerin elinde kalır" sözleri ile dile getirir (Fanon, 2016, s. 19). Bu kaygı, gerçeğe dönüşürken Libya'da devlet, yurttaşların kolektif iradesini temsil eden bir aygıt olmaktan ziyade, denetim ve yeniden dağıtım mekanizması olarak işlev görmüştü. Bu bağlamda siyasal sadakat, yurttaşlık temelinde değil, kabile, bölge ve kişisel ilişkiler üzerinden şekillenmişti.

2011 yılında Arap Baharı sürecinde Kaddâfî rejiminin NATO müdahalesiyle devrilmesi, geçiş süreci öngörülemeyen, plansız bir müdahaleydi. Merkezi otoritenin çökmesiyle birlikte Libya, devlet çöküşü (state collapse) literatüründe tanımlanan temel özellikleri sergilemeye başladı. Libya örneğinde devlet çöküşü, ani bir kopuştan ziyade tarihsel olarak birikmiş kurumsal zayıflıkların açığa çıkması şeklinde gerçekleşti. Milis grupları, kabile ağları ve bölgesel aktörler siyasetin başat unsurları hâline gelirken ulusal düzeyde meşru bir otorite tesis edilemedi. Toplumsal düzeyde ise bu süreç, sürekli güvensizlik, siyasal şiddetin normalleşmesi ve ortak gelecek fikrinin aşınmasıyla sonuçlanmıştır.

Arap Baharı, 2010 yılı sonunda Muhammed Bûazîzî'nin ekonomik sıkıntılar yüzünden kendisini ateşe vermesiyle otoriter rejimlerin meşruiyetini sorgulayan toplumsal hareketlerin bölgesel bir dalga hâline gelmesiyle ortaya çıkmıştır. 2011 yılında Tunus'ta başlayan ve kısa sürede Orta Doğu ile Kuzey Afrika coğrafyasına yayılan Arap Baharı, bölgedeki otoriter rejimleri derinden sarsmış ve birçok ülkede siyasal, toplumsal ve kurumsal dönüşümlere yol açmıştır. Libya'da Muammer Kaddâfî yönetiminin devrilmesiyle sonuçlanan süreç kalıcı bir iç savaş ve devlet otoritesinin parçalanmasıyla sonuçlanmıştır.

Libya örneği, bu sürecin en sert ve en yıkıcı sonuçlar doğurduğu vakalardan biridir. Kırk iki yıl boyunca Muammer Kaddâfî yönetimi, güçlü ve kapsayıcı devlet kurumları inşa etmekten ziyade, kişisel iktidar, güvenlik aygıtları ve kabileler arası denge siyaseti üzerinden varlığını sürdürmüştür. Bu yapısal özellikler, rejimin ani çöküşü sonrasında ülkede ciddi bir iktidar boşluğu ve kurumsal dağılma yaratmıştır.

Kaddâfî döneminden Libya İç Savaşına uzanan zaman aralığının ortaya çıkardığı siyasi ve sosyolojik duruma Necvâ bin Şetvân'ın *Kâtâlûcu Ḥayâtin Ḫâṣṣatin* adlı eseriyle ışık tutarken devlet yapısının çöküşü, meşruiyet krizleri, milisleşme, dış müdahaleler, toplumsal dokudaki dönüşümler

ve siyasal aktörler arasındaki iktidar mücadelelerinin yanı sıra devlet, toplum ve kimlik ilişkilerinin yeniden tanımlandığı çok katmanlı bir kriz alanı değerlendirilmektedir.

3. NECVÂ BİN ŞETVÂN'IN HAYATI VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ

1970 yılında Libya'nın Ecdâbiyâ kentinde doğan Necvâ bin Şetvân akademisyen, kısa hikâye ve roman yazarıdır. Eğitim alanında yüksek lisans derecesi aldıktan sonra Gâryûnis (Bingâzi) Üniversitesi'nde öğretim görevlisi olarak çalıştı. Ayrıca İtalya'daki La Sapienza Üniversitesi'nde Libya'daki köle ticareti ve Osmanlı döneminde (1552-1911) Libya toplumu ve örgütlenmesine olan etkilerine odaklanan çalışmasıyla beşerî bilimler alanında doktora derecesi aldı. Hâlen Bingazi Üniversitesi'nde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. İlk yazılarına şiirle başlayan yazar, bir şiir koleksiyonu (2002) ve kendisine Şarjah Festivali Arap Yaratıcılık Ödülü'nü getiren tiyatro oyunu *el-Mıṭaf*'ı (Palto, 2003) yayınladı. 2017 yılında, *Zerâyibu'l-'Abîd* (Köle Ağılları, 2016) romanı ile The International Prize for Arabic Fiction (IPAF)'ın finalistleri arasına giren ilk Libyalı yazar oldu. Bunun dışında *Vabaru'l-Aḥşıne* (Atların Kılı, 2007), *Maḍmûn Burtuḳâlî* (Turuncu Mektup, 2008), *Rûmâ Tîrminî* (Roma Termini İstasyonu, 2021) ve *Concerto Qurina Eduardo* (Quirina Eduardo Konseri, 2022) dört roman daha yazdı. Çok sayıda kısa hikâye koleksiyonu bulunan Bin Şetvân, Hay Festival tarafından düzenlenen Beirut39 projesi (2009-2010) kapsamında 40 yaşın altındaki en iyi 39 Arap yazardan biri seçilirken "Havuzlar ve Piyano" adlı öyküsü Beirut39 antolojisinde yayımlandı. 2018 yılında Banipal Yazma Bursu Programı kapsamında Durham Üniversitesi'nde konuk yazar olarak bulundu ve burada *Ṣudfe Câriye* (Devam Eden Tesadüf, 2019) adlı kısa hikâye koleksiyonunu tamamladı. *Kâtâlûcu Ḥayâtin Ḫâṣṣatin* (Özel Hayat Kataloğu, 2018) koleksiyonu English Pen Çeviri Ödülü'nü (2019) kazanırken *'Aḳabetu'l-Bâkûr* (el-Bâkûr Geçidi) adlı hikâyesi ise 2019 yılında ArabLit Dergisi Öykü Ödülü'nü kazandı. *el-Mâ'u fî Sinnâretî* (Oltamdaki Su, 2002), *Ḳaṣaṣ Leyset li'r-Ricâl* (Erkekler için Olmayan Hikâyeler, 2003), *Ṭıflu'l-Vâv* (Vâv Çocuğu, 2006), *el-Meliketu* (Kraliçe, 2008), *el-Ceddetu Ṣâliḥa* (Büyükanne Sâliha, 2012), *'Işrûne Ḥâletun Kuntu fîhâ Vaḥîden* (Yalnız Kaldığım Yirmi Hâl, 2019) ve *Ḥasâ'u'l-Lift* (Şalgam Çorbası, 2024) diğer kısa hikâye koleksiyonlarından bazılarıdır.

4. *KÂTÂLÛCU ḤAYÂTİN ḪÂṢṢATİN* (ÖZEL HAYAT KATALOĞU, 2018)

Modern Libya edebiyatının son zamanlarda öne çıkan genç yazarlarından Necvâ bin Şetvân, *Kâtâlûcu Ḥayâtin Ḫâṣṣatin* başlıklı koleksiyonundaki sekiz kısa hikâye ile Libya'nın Arap Baharı ve 2011 devrimi sonrası gündelik yaşamının bir panoramasını sunar. Günümüz Libya toplumunda zorlu yaşamın ve savaşın anlamsızlığını, gündelik hayatın içindeki detayları absürt bir boyuta taşıyarak okuyucusuna hissettirir. *Lışşu'l-Cevâribi'l-Beyḍâ*'da (Beyaz Çoraplı Hırsız) aile içi çatışmalar ve kadınların mahremiyeti, *Ḥîne Meşeti'l-Baḳaratu'ṣ-Ṣaġîra* (Düve Tarlaya Girdiği Zaman) adlı hikâyede köylüler ve kabileler arası anlaşmazlıkların uzlaşma çabaları somutlaşırken, koleksiyonun başlık öyküsü olan *Kâtâlûcu Ḥayâtin Ḫâṣṣatin* (Özel Hayat Kataloğu) ve *Ḥimâyetu'l-Ḫallâṭâti'l-Vaṭanıyye* (Ulusal Karıştırıcıların Korunması), İç Savaş ve sonrasındaki genel durumu betimleyerek askeriye ile sıradan insanlar arasındaki etkileşimi anlatmaktadır. *Metâ Ne'ûdu ilâ Beytinâ?* (Ne Zaman Evimize Döneceğiz?) ise çatışmalar sırasında, bir yıkımın ortasında, özellikle kadın ve çocukların hayatta kalma mücadelesini anlatan dokunaklı bir hikâyedir. "Sorumsuz

Yönetmen", "Volkswagen'in Yüksek Sportif Ruhu" ve "Schrödinger Cumhuriyeti Dönüş Bileti" adlı diğer üç kısa hikâye ise siyasi ve toplumsal meselelerdeki çeşitli uyumsuzlukların getirdiği gerilimleri ortaya koyar ve sorgulayıcı bir bakış açısı sunar.

Bu hikâyelerin ana kahramanlarının neredeyse hiçbirinin ismi açıkça zikredilmez. Bunun yerine, adeta bir kimliği yokmuşçasına ya üçüncü tekil şahıs anlatıcı ve gözlemci ya da kabilesinin ve ailesinin soyismi ile yer verilir. Mekânların ismi ise zorunlu olmadıkça genellikle ifade edilmez. Kurgunun cereyan ettiği kasaba veya şehirden bahsedildiğinde, ayrıntılı olarak anlatılmaz, daha çok hikâye anlatımıyla hayali bir panorama çizilir. Bu mekânlar, gündelik hayatın geçtiği sahneler olarak yazarın kinayeli bir şekilde betimlemesi ve gözlemlemesiyle ataerkillik, din, kimlik arayışı ve kadın-erkek ilişkileri gibi meseleleri eleştirel bir şekilde ele almasını sağlar.

4.1. *Lışşu'l-Cevâribi'l-Beyḍâ'* (Beyaz Çoraplı Hırsız)

Koleksiyonun ilk hikâyesi olarak baba, anne, büyükanne ve tek erkek çocuk ile diğer kızlardan oluşan geleneksel bir Libya ailesinin gündelik hayatından bir kesit sunan *Lışşu'l-Cevâribi'l-Beyḍâ'*, ataerkil bir yapıya sahip, çatık kaşlı ve zaman zaman şiddet uygulayan sert bir adam Baḳarullah'ın aile ilişkilerini ve kadınların mahremiyetini odağına alır. Bir sahil şehri olan Ecdâbiyâ'da taksi şoförlüğü yapan Baḳarullah el-Kebîr'in işi sırasında karşılaştığı sorunların kişiliğine ve aile hayatına sirayeti Bin Şetvân tarafından öne çıkarılır.

> Sürücü olmak, yollarımızın gerektirdiği akrobatik hareketler göz önüne alındığında, onun erkekliğini ve çelik gibi sinirlerini kanıtlıyordu. Ama bizim sandaletlerimizi bir gün bile giymeden bizim yollarımızı nasıl bilebilirsiniz ki?… Farları bozuk bir ambulans, bir koyun sürüsü, su basmış bir vadi, her boyutta çukurlar, omuz omuza sürüş yapan devasa kamyonlar, direksiyon başında uyuyakalmış sürücülerin kullandığı kamyonetler… Bakarullah, atının üzerinde bir şövalye gibi, bir o yana bir bu yana sallanarak, bir tehlikeyi atlatıp diğerine giriyordu (Bin Şetvân, 2018, s.7-8).

Libya'nın erkek egemen toplum yapısında kadınlar, önce babalarının himayesinde, evlendikten sonra ise kocalarının gölgesinde yaşamaktadır. Kısa hikâyelerde kadının yer aldığı bağlam neredeyse her zaman aile odaklıdır. Gündelik hayatın gerçekliğine uygun olarak erkek karakterlerin otoritesi yalnızca anne, eş, kız ve büyükanne kimliğine sahip kadın karakterin üzerinde güçlü bir şekilde hissedilir ve kadına itaat görevi verilmiştir (Elnaili, 2018, s. 12). Kadınların ikinci planda kalan bir eşya gibi davranılması yazarın Libya'daki ataerkil düzene getirdiği eleştirilerin başında gelirken mekânın ve ortamın da insan davranışları üzerindeki etkisini vurgular:

> Baḳarullah'ın karısı, onun 'al şunu, getir bunu' sözlerine alışmıştı - ona söylediği tek sözler bunlardı. O, çocuk doğurmak için bir araçtan başka bir şey değildi. Sevgi yoktu, uzlaşma yoktu; ne zaman onu itaatsiz bulsa, yüzü ve vücudu yumruk izleriyle dolana kadar döverdi… Baḳarullah'ın karısı, onun huzurunda düşüncelerini kendine saklayarak onu kızdırmamak için elinden geleni yapıyordu. O, yeryüzünde çok az sayıda kalan, durmadan üreyen geleneksel bir adamdı. Ancak karısı, sessizliği nedeniyle geleneksel kadınlardan farklıydı. Bu strateji, evlerinde herhangi bir yasa ile sağlanabilecek olandan daha fazla huzur sağlıyordu (Bin Şetvân, 2018, s. 8).

Eşine acımasızca davranan bir koca modelinin yanı sıra, kız çocuklarını da eğitim görmeleri için okula göndermeyen biridir Bakarullah. Öyle ki yazarın erkeğe seçtiği Baḳarullah el-Kebîr

(Allah'ın öküzü) ismi de oldukça manidardır. Onun zihninde kızların okuma yazma öğrenmelerinin sonraki adımının aşk mektupları olacağı kaygısı vardır. Kızların evden dışarı adım atması neredeyse mümkün değildir. Geleneksel Arap mimarisinde genellikle yüksek duvarlarla çevrili avlusu olan evler, mahremiyetin ön planda olduğu düzene sahiptir. Kız çocuğu erkeğin her zaman bir adım gerisindedir. Kadının, geleneklerin hâkim olduğu, asırların birikimiyle şekillenen ev hayatında hiçbir yeniliğe açık olmadığı gibi başka bir erkekle en asgari düzeyde iletişim kurması da uygun görülmez (Fanon, 1965, s. 105-108). Bir gün Baḳarullah işteyken hırsızlık yaptığı düşünülen genç bir erkek çatı penceresinden kızların yattığı yere düşer. Bakarullah'ın annesi onu esir alarak kızların gözetimine bırakır. Ancak gencin görüntüsüne bakan Baḳarullah'ın eşi, "Bilmiyorum, ama hırsız gibi görünmüyor, yüzünde hiçbir çizik yok. Aslında daha çok soylulara benziyor. Hatta beyaz çorap giyiyor! Hayır, hiç hırsız gibi görünmüyor" (Bin Şetvân, 2018, s. 11) diyerek kayınvalidesinin şüphelerini önemsemez. Genç hırsız, aslında ekonomik durumu iyi olan komşu eve hırsızlık için geldiğini ama ayağının takılıp Baḳarullah'ın evine düştüğünü itiraf eder. Hikâyenin başlığındaki beyaz çorap vurgusu ve gencin fiziksel görünümü aslında hırsızlık yapanların ihtiyacı olanlar değil, durumu iyi olanlar olduğu mesajını vermektedir.

Diğer taraftan, ahşap sandalyeye oturtulan hırsızın kaçmasını engellemek için kızlar sıkıca tutarken, büyükanne esas tehlikeyi sezer. Zira kızlar, onu, Davut heykelini hayranlıkla seyredenler gibi seyrediyorlardı; hırsız, bu kadar yakından fiziksel temas kurmalarına izin verilen tek erkekti. Heykel ile izleyenler arasındaki mesafe geçen her dakika eriyip gidiyordu. Zorlu Libya yollarında taksi şoförlüğü yapan Baḳarullah'ın eve gelmesi gecikmişti. O gelmeden hırsızı karakola bildirmek tamamen Baḳarullah'ın ve kızların itibarını mahvedebilirdi. Evi kızlarla doluydu ve haber yayılırsa, insanlar onun kızlarından biriyle buluşmaya geldiğini düşünecekti. Ailesi fakirdi ve herkes güzel genç kızlarından başka onların çalınacak hiçbir şeyleri olmadığını bilirdi. İnsanlar kendi sonuçlarını çıkaracaktı. Libya'da sosyal hukukun ve geleneklerin baskınlığı kutsal düzeyde kabul görmektedir. Ancak bu geleneklerde neredeyse İslam hukukuyla da çelişen ve kadınlara hoyrat davranan yönler bulunmaktadır. Eşitlik ve kadın hakları çağrılarına rağmen, kadınlar her zaman "İnsanlar ne der?" sorusunun kaygısı ve ağır yükü altında ezilir (Elnaili, 2018, s. 13).

Pierre Bourdieu, insanların davranış modellerini ve buna toplumun etkisini incelerken geliştirdiği habitus kavramı ile bireylerin toplumsal kısıtlamaların artmasına nasıl katkıda bulunduğunu, eğitim, din, meslek, ekonomi, aile gibi bir kişinin belirli düzen dizisine oturtulmuş toplumsal grup veya sınıfı oluşturan yapıya dahil oluşuyla ilişkilendirir. Bu yapı içerisinde kanıksanmış, sorgulanmamış, bireyi kendi etkinliğini engellemeyen, uzamsal çerçevesi çizilmiş toplumsal gerçeklik içine konumlandırır (Hitchcock, 2013, s. 148-151). Dolayısıyla Libya'da kadınlar, kendilerini çerçevesi çizilmiş bir habitus içerisinde görevlerini sürdürürken bulurlar. Bu durumu Bourdieu, *La Domination masculine*'de (Erkek Tahakkümü, 1998) hükmedilenlerin hâkimiyete razı olduğunu simgesel şiddet kavramıyla açıklar. Buna göre, simgesel şiddet, toplumsal kader sevgisi olarak nitelenen ve hükmedilenin (kadın) hükmedene (erkek) uyumluluk göstermesi gerekli olan bir yaşam biçimi niteler (Jourdain ve Naulin, 2020, s. 62-64). Özellikle genç kızların biçilen rolün dışına çıkmaları söz konusu değildir. Öyle ki hikâyede kızların genç hırsıza bakışlarını fark eden büyükannenin düşünceleri "Onlara ona böyle bakmayı kim öğretmişti? Neden hepsi aynı şekilde

davranıyordu? Büyükannem bu manzaradan dehşete kapılmıştı ve kafasında sorular hızla dolaşıyordu. Sanki bu kızlar onun yetiştirdiği kızlar değildi. Onların yaşındayken, tanımadığı bir erkeğe bir kez bile yaklaşmaya cesaret edememişti. Hemen hırsızı sandalyeye bağlamak ve kızları oradan uzaklaştırmak için koştu" (Bin Şetvân, 2018, s. 12) kesiti bu gerçekliği okuyucuya hissettirir.

Büyükanne diğer kızları hemen uzaklaştırarak hırsızın başında nöbet tutması için doğuştan zekâ engelli ve kambur olan torunu Ḥamala'yı bırakır. Büyükanneye göre Ḥamala'nın yoldan sapması için bir sebep yoktur. Fakat büyükanne eve dönüşü geciken Baḳarullah'a telefon açmak için yakındaki dükkana gidince hırsız, "Sen iyi bir kıza benziyorsun", "Gördüğüm en iyi kızsın" (Bin Şetvân, 2018, s. 18) sözleriyle bir şekilde Ḥamala'yı kandırarak ellerini çözdürür ve onu daha önce hiç tatmadığı öpücüklere boğduktan sonra, Ḥamala olduğu yerde donup kalmış bir haldeyken, hırsız ellerini bağladıkları kalın iple pencereden dışarı süzülüp kendisi uğruna beyaz çoraplı bir hırsız damgası yemiş olarak komşu evin kızı Meryem'i görme umuduyla çatıya doğru yönelir. Hikâyede sunulan örneklem, Libya'da kadınların sosyal dünyanın düzenini içselleştirdiğini göstermektedir. Zira "habitus, âdetleri yaratan 'yapılandırıcı yapı' rolü nedeniyle, 'içselliğin dışsallaştırılmasını'… bireylerin belirli bir durumda, üzerinde düşünmelerine gerek kalmadan, toplumsal bağlamın onlardan beklediği davranışı üretmelerini" (Jourdain ve Naulin, 2020, s. 45) koşullamaktadır.

4.2. *Kâtâlûcu Ḥayâtin Ḫâṣṣatin* (Özel Hayat Kataloğu)

Libya'nın son yirmi yılının panoramasını çeken ve koleksiyonun başlık hikâyesi olan *Kâtâlûcu Ḥayâtin Ḫâṣṣatin*, İç Savaş sürecini ve toplumun genel durumunu ele almaktadır. Hikâyenin girişinde 2011 Devrimi sonrasında patlak veren İç Savaş'ın cephelerini oluşturan kesimlerin silahlanma çabalarına işaret edilir. Bu çatışmalı süreç betimlenirken, günlerin otuz saate, haftaların beş günden on üç güne kadar uzadığı zaman ifadeleriyle her geçen günün daha zorlu hâle geldiğini ve öncekilerin başlattığı savaşı sürdürmek için her ebat ve türden satın aldığı silahları kontrol eden bir generalin yeni bir ordu oluşturma çabasını odağına alır. Generalin yeni satın alınan silahları incelemesi sırasında korumasının gözüne ilişen bir binanın betimlenmesi İç Savaş'ın acı yüzünü ve izlerini okuyucuya hissettirir:

> Bir keresinde, karşılarındaki bombalanmış binanın kalıntıları arasında yıkılmış bir oda gördü ve uzaktan dağınık enkazı inceledi. Duvarda asılı, zor seçilen bir resim ve bir kraliçe yatak; resim eğri duruyordu ama düşmemişti. Her yerde battaniye ve yastıklar vardı. Sanki bina bombalandığında içindekiler uyuyordu. Açık gardırop pencereden düşmüş, içindekiler yola saçılmıştı. İnsanlar nereye gitmişti? Hâlâ hayatta mıydılar, yoksa ahirete mi göçmüşlerdi? Bu ikisinden başka yol yoktu. Görevde olduğu her zaman, onlara ne olduğunu hayal ederdi; generalin öksürüğü ve hapşırıkları arasında, belki de sakinlerin enkaz altında kalmış olabileceği düşüncesi aklına geldi, çünkü tek bir çıkış vardı ve o da enkazla tıkanmıştı. Hepsi aynı anda aynı kapıdan nasıl kaçabilmişlerdi? (Bin Şetvân, 2018, s. 24).

Korumanın gözünden betimlenen mekân, Libya'nın iç savaşla birlikte yerle bir olan imarını ve insanların yaşam düzenini açıkça gözler önüne sermektedir. Yaşanılan ya da tanık olunan mekânın insan ruhuna ve psikolojisine etkisini Gaston Bachelard (1957) "Ruhumuz bir konuttur ve

evleri, odaları hatırlayarak kendi içimizde konaklamayı öğreniriz" (Bachelard'dan aktaran Gültekin, 2021, s. 1759) sözleriyle metaforlaştırır. Hikâye'deki harap olmuş bir evin betimlemesi de Bourdieu'nun deyimiyle, adeta korumanın bir histerezis etkisinde olduğunu göstermektedir, zira etrafındaki mekânın görüntüsünün sebebi ortadan kalksa da etkisi hâlâ sürmektedir (Jourdain ve Naulin, 2020, s. 43). Edebî eserde mekânın anlatısı, izlenimin hisse yansıması ve bunun somut bir sûret kazanmasıyla hafızadaki anıların canlandırılmasına katkı sağlamaktadır. Bu yönüyle korumanın izlenimlerinin betimlenmesi güncel hayata, insana dair kanaatlere ve mekânın buna etkilerine açılmış bir pencere olarak durmaktadır (Konyalı, 2022, s. 62-63). Bu manzarayla Bin Şetvân, Libya'nın bölünmüşlüğüne, iç savaşla birlikte insanların zaten güçlükle sürdürebildikleri yaşam düzeninin bozulmasına ve zorunlu göç etmelerine bir ayna tutmaktadır.

Koruma gördüğü manzaradan sonra savaşı durdurabilmek için kendi içerisinde git-gel yaşamaya başlar ve generali öldürme düşüncesini dahi aklına getirir. Fakat bunu yapmak hem riskliydi hem de kendisini bir anda vatan haini durumuna düşürebilirdi. Korumanın zihninde bir bilinç akışı şeklinde dönen bu düşüncelerden en dikkat çekeni ise savaşın toplumları yiyip bitiren yönünü ortaya koymaktadır:

> Nüfusun yarısı ölmüş, diğer yarısı kaçmışken general ordusu için yeterli adamı nereden bulacaktı? Aslında savaşın tümü artık ülkenin kadınlarına, özellikle de rahimlerine bağlıydı, ancak kadınların sayısı endişe verici bir düzeye düşmüştü. Bu kıtlık, gerçek bir felakete yol açarak ülkeyi yok olmanın eşiğine getirdi. Bazı hükümdarların kana susamış iradelerine rağmen barış hâlâ hâkim olabilirdi (Bin Şetvân, 2018, s. 27).

Hikâyenin bu kesitiyle, Libya'da bir yanda iktidarı ele geçirmeye yönelik güç mücadelesine girenler ile diğer yanda felakete sürüklenmiş halk kitlelerinin hayatta kalma çabası sunulmaktadır. Durumun kötülüğünü ifade ederken generalin ordusunda on bir adam, düşman cephede ise komutansız on beş adamın kaldığı belirtilmektedir. Özellikle Libya örneğinde, mekân, toplumsal süreçlerin parçası, belirleyici rolü olan, ekonomi ve sosyo-politiğin ana ekseninde, toplum ile güç/iktidar ilişkilerinin dağıldığı alan" (Çelik, 2022, s. 61) olarak öne çıkar. Bu bağlamda, Ulusal Birlik Hükümeti'nin merkezi olan Trablus ile Tobruk merkezli General Halife Hafter'in liderliğindeki cephe, iç savaşın tarafları olarak güçlü oldukları mekânlarda hâkimiyet kurma çabasının bir örneğini sunar.

Generalin koruması, bir yandan onu nasıl koruyacağını düşünürken bir yandan da savaşın bitmesi ve hayatının geri kalanını huzurla geçirme arzusuyla generali öldürmeyi aklından geçirse de düşman ordusundaki kendi komutanını öldüren ve lider olmadan savaşın biteceğine inanan koruma gibi bir haine dönüşmek istemiyordu. Dahası, generalin doğal yollardan ölmesiyle bir gecede onun yerine geçerek savaşı sürdürebilirdi. Hikâyede sunulan bu bakış açısı, Libya'daki güç dengelerini ve iktidarı ele geçirme arzusunun postkolonyal dönemde bürokratik ve askerî elitler arasında buyruk sahibi olmanın, yönetmenin her şeyden önce geldiğinin ve hükümranlığın döngüsel olduğunun bir göstergesidir; adeta bir diğeri hegemonya ve patronaj için sırasını bekler (Mbembe, 2021, s. 43-44). Öyle ki, Deleuze ve Guattari'nin deyimiyle, Libya'da bir savaş makinesi düzeni hem siyasi hem de ekonomik alanları hegemonyası altına alarak doğal kaynaklara erişmeyi ve yönetmeyi, kendilerine çeşitli ekonomik alanlar yaratmayı bazen devletin yasal yetki ve düzeni içinde rızayla, bazen de baskıyla temin eder (Mbembe, 2020, s. 117-118; Deleuze ve Guattari, 1990).

4.3. *Metâ Ne'ûdu ilâ Beytinâ?* (Ne Zaman Evimize Döneceğiz?)

Libya'daki İç Savaş sürecindeki genel durumu en iyi yansıtan hikâyelerden biri olarak öne çıkan *Metâ Ne'ûdu ilâ Beytinâ?*, başlığından da anlaşıldığı üzere, sıradan insanların, özellikle kadın ve çocuklarının çatışmalar yüzünden evlerini terk ederek farklı bir barınakta veya yaşam alanında kalmak üzere göç etmek zorunda kalmalarının bir panoramasını etkileyici bir şekilde ele almaktadır. Anlatıcı kahramanın Ürdün'de tedavi için bulunan kocasıyla telefon görüşmesi hikâyenin fabulasını oluşturur. Çatışmalar yüzünden bir grup ailenin, ağırlıklı olarak kocaları savaşta veya hayatını kaybetmiş olan kadınların ve çocukların bir devlet okuluna yerleştirilmeleriyle hikâye başlar. Anlatıcı kadın kahraman, iki çocuğuyla birlikte yerleştikleri okuldaki fiziki koşullardan başlayıp orada cereyan eden olayları telefonda kocasına anlatır. Bu noktada mekânın insan yaşamı üzerindeki etkisi açıkça görülmektedir. Okuyucu, Libya'da yaşam koşullarındaki zorluklara kadın kahramanın gözünden detaylı bir mekân betimlemesiyle şahit olur:

> Bunca yıl sonra çocuklarımla birlikte bir savaş mültecisi olarak tekrar ilkokula döndüğüme inanamıyorum. İkinci katta, dördüncü bölümün altıncı sınıfında kalıyoruz. Pencereler diğer sınıflarınkinden biraz daha iyi durumda ve kapı rüzgârda gıcırdamıyor, ama kilit de yok. Nem kaplı duvarlar ve tavan cüzzam kapma korkumu artırıyor. Nem geçmiş bir döneme ait sloganları ve devrimci sözleri içeren boyayı soyarak bunları unutmamıza yardımcı oluyor. Sınıfımız tuvaletlere yakın, bu yüzden geceleri uzun koridoru geçmek zorunda kalmıyoruz. Ancak çocuklardan biri tuvalete gitmek zorunda kaldığında, hepimiz uyanmak ve battaniyelere sarınarak cep telefonunun ışığıyla ona eşlik etmek zorundayız. Buradaki soğuk çok şiddetli, ayrım gözetmeyen bombardıman da öyle; bu durum bana dünyanın yoksullarını düşündürüyor. Onlar nasıl yaşıyor? Oğlum veya kızım işlerini bitirene kadar tüm bunlar aklımdan geçiyor. Bu sınıfı diğerlerinden ayıran bir başka özellik, burada okurken fark edemediğim, merdiven boşluğuna yakın olması. Bu sayede, aşağıdan ateş açıldığında ve yukarıdan daha şiddetli bombardıman yağarsa alt kata kaçmak kolay ve hızlı oluyor. Sınıfın konumu ayrıca uzun koridoru tıkayan karmaşık, üst üste binen çamaşır iplerine çarpmamızı engelliyor. Ancak en büyük kusuru, on tuvaletten biri taşarsa, pislik içinde boğulan ilk kişiler biz oluyoruz (Bin Şetvân, 2018, s. 41).

İç Savaş'ın kadınları ve çocukları düşürdüğü durum açıkça betimlenirken, her şeye karşın dışarıdaki şartlar göz önünde bulundurulduğunda hallerinden memnun görünürler. Anlatı mekânının betimlemesi öylesine gerçekçi yapılmaktadır ki okuyucu adeta bu manzaranın karşısında duruyormuş gibi hisseder. Özellikle okuldaki fiziki durum oldukça çarpıcıdır. İçme suyu tuzlu ve her yerde küf kokusu vardır. Bununla birlikte, kömür yerine odun yakmak, et, süt ve meyve gibi temel gıdaya erişimden mahrum kalmak gibi asgarî ihtiyaçları sağlama konusunda da güçlük yaşanmaktadır. Gıdaya ulaşsalar bile, elektrik ve su kıtlığı yaşanmaktadır. Bu sebeple, et-Turkâvî isimli bir komşu hem elektrik tedariği hem de bir şeyler saklayabilecek bir buzdolabı için jeneratör almayı önerir. Çünkü Ramazan ayı yaklaşmaktadır ve savaşın bitmesi, Bingazi'nin özgürlüğe kavuşması ve evlere geri dönme umudu henüz uzak bir gerçek olarak durmaktadır. Bu sebeple et-Turkâvî'nin önerisi makul gelir. Hikâyenin kahramanı ve anlatıcısı bu durumu "Parmağımdaki son yüzüğü de satmam gerekecek. Buradaki hayat bana her seferinde bir şeyden vazgeçmeyi öğretti" (Bin Şetvân, 2018, s. 43) ifadesiyle çaresizliğini dile getirir.

Diğer taraftan, sosyal ilişkiler de duruma göre şekillenmektedir. İnsanlar ihtiyaçtan birbirlerinin askıdaki elbiselerini çalmakta ya da siyasi ve ideolojik sebeplerden birbirlerine düşmanlık beslemektedir. Şartların zorluğu sadece fiziksel koşullarla sınırlı değil, aksine, içinde bulundukları talihsiz durumu sömüren ve kriz zamanlarında gençleri daha da derine çeken insan tipleriyle de yüz yüze kalmaktadırlar. Okulun dışında bekleyen keskin nişancılardan veya savaşçılardan izin almadan kimsenin dışarı çıkmasına müsaade edilmez. Örneğin diyalize gitmesi gereken bir genç, savaşçılardan izin alınarak beyaz bayrak altında hastaneye gitmek durumunda kalır. Siyasi belirsizlik ve güvenliğin ortadan kalkması Libya'da yönetişim istikrarının önündeki en önemli engel olurken, artan yolsuzluk, hesap verilmezlik ve bürokratik engeller ekonomik ve sosyal alanları olumsuz etkilemektedir (Selmi, 2025, s. 4). Anlatıcı kahraman, bu zorlu yaşam koşullarını "umarım kış, bu savaş ve onun getirdiği nefret gibi uzun sürmez" (Bin Şetvân, 2018, s. 42) diyerek Libya'nın 2011 sonrası yaşadığı çalkantılı durumu dile getirir.

Hikâyenin kahramanı ve anlatıcısı kadının Ali adında erkek, Mey adında ise kız çocuğu vardır. Ürdün'e tedavi için giden ve kolları kesilen babasının yokluğunu hissettirmemek için onun ülkesi için ellerini ve kollarının bir kısmını feda eden bir kahraman olduğunu anlatırken hüzünlenir. Çatışmanın olmadığı zamanlarda futbol oynayan erkekler Ali'yi de oyuna davet ederek onu neşelendirmek isterler. Diğer taraftan anne, Mey'e terk etmek zorunda kaldıkları evlerini ve bahçesindeki çiçekleri hatırlayıp "ne zaman evimize döneceğiz? diye sormaması için 'bahçemin gülü' demeyi bıraktım" (Bin Şetvân, 2018, s. 45) der.

Libya'da çocukların eğitimden ve günlük ihtiyaçlardan mahrum bir şekilde, iç savaşın en büyük mağdurları olduğunu gösteren "Çocukların sürekli yer değiştirerek günlerini geçirmeleri beni çok üzüyor. Eğitim yok, güvenlik yok… uzaklardaki babasının adını yazdığı bir kalp, bir güneş, bir bayrak ve silahlar çiziyor, bunlar onun Libya'daki anıları" (Bin Şetvân, 2018, s. 44) satırları hikâyenin özünü yansıtmaktadır. Özellikle de çatışmalar nedeniyle eğitimin durmasının çocuklar için büyük kayıp anlamına geldiği "Bazı öğretmenler, çocukların unutmamaları için ders vermeye devam etmemizi önerdi. Onlara İngilizce, Arapça ve matematik dersleri için zaman ayırdık. Geçtiğimiz bir yıl boyunca Bingazi'de kimse üniversiteye veya okula gitmedi, bunun yerine ya savaşa gittiler ya yerlerinden edildiler ya da daha fazlası mezara girdiler." (Bin Şetvân, 2018, s. 46) cümleleriyle vurgulanır. Anlatıcı kahraman, gece uçakların gürültüyle uçtuğunu ve bombardımanın yeniden başladığını söyleyerek telefonu kapatacağını, internet olması durumunda kendisine mesaj göndereceğini söyleyerek kocasıyla konuşmasını sonlandırır.

4.4. *Ḥimâyetu'l-Ḥallâṭâti'l-Vaṭanıyye* (Ulusal Karıştırıcıların[1] Korunması)

Anlatı eserlerinde, her ne kadar tema ve konu yazarın iletisinin esas dayanağı olsa da yazar bunları sunmak için hayat buldukları bir ortama ihtiyaç duyar. Bu yönüyle, mekânın insan yaşamında tuttuğu önemin bir yansıması *Ḥimâyetu'l-Ḥallâṭâti'l-Vaṭanıyye* başlıklı hikâyede ele alınırken, aynı zamanda iktidar değişimleri sonrasında beliren fırsatçıların yanı sıra iç savaşta çatışan cephelere mensup grupların halka uyguladıkları zorbalıkların bir fotoğrafı çekilmektedir.

[1] Karıştırıcılar'dan (el-Hâllâtât) kasıt, devrimden sonra Libya'da siyasi veya ekonomik gücü bir şekilde ele geçiren kişilerin ya da grupların hemen hemen her şeye müdahil olması veya etki etmesidir.

Sıradan insanlar en basit tüketim mallarına ve en temel sağlık hizmetlerine ulaşamazken, yıllarca süren yapay kıtlık ve yaygın bir yolsuzluk dönemi hüküm sürmüştü. Kaddafi rejiminin zulmü ise Libya toplumu içinde derin bir güvensizliğe neden oldu. Libyalıların hem hükümete hem de birbirlerine duyduğu güvensizlik ortamı kabilelerin ve ailelerin ayrışmasına yol açtı. Bu durum yapısal olarak da kendisini göstererek Kaddâfî rejiminin çöküşünden sonraki süreçte devam etti. Libya toplumunun parçalanmasına, ordu dahil tüm ulusal kurumların kabile, akrabalık ve bölge temelli bölünmelerine sebep oldu (Anderson, 2011, s. 6).

Bu gerçeklikten bir esinti taşıyan hikâye, düşman tarafların ajan olarak düşündükleri ve konuşturmak için ayak parmaklarını kestikleri sıradan bir vatandaşın tarlasında gördüğü kişiler için "Bu şişkin karınlı sıçanlar da kim? Benim tarlamda ne işleri var?" (Bin Şetvân, 2021, s. 49) şeklindeki giriş cümlesiyle başlar. Hikâyenin ana kahramanı yaşlı vatandaş, sayıları her geçen gün artan Ulusal Diyalog Komitesi adı altında oluşturulmuş bir heyetin kendi zeytin bahçesinde dolaşarak ağaçlara zarar vermelerini ve dalları kırmalarını eleştirir. Hikâyede geçen söz konusu komite, Kaddâfî'nin düşüşünün ardından 2011 Mayıs ayında Bingazi'de kurulan Geçici Ulusal Konsey'e atıfta bulunur. Konsey'in yayınladığı vizyon bildirisinde diktatörlüğün karanlığından sıyrılarak insan hakları ve uluslararası hukuku önceleyen özgür ve demokratik Libya'yı inşa etmek için diyalog, hoşgörü, iş birliği ve tüm vatandaşların aktif katılımını sağlama hedefi vurgulanır. Bu amaçla bir seçim yasası hazırlanır, fakat umulan kazanımlar elde edilemez. Örneğin, yasanın 9. maddesi Libya'daki tüm tarafların milis güçlere sahip olmasını ve şiddet içeren faaliyetlerde bulunmasını yasaklar (Sadiki, 2012, s. 307-308). Hikâyenin ana kahramanın parmaklarının kesilerek konuşmaya zorlanması Geçici Ulusal Konsey'in başarısızlıklarına bir göndermedir:

> Konuşmam için ayak parmağımı kestiler. Sonra onların düşmanları, daha fazla konuşmam için diğer ayağımın aynı parmağını kestiler. Beni yalan söylemeye zorladılar. Başka ne bekleyebilirlerdi ki? Yani, Tanrı Libya'yı yarattığından beri, aramızda tek bir kişi bile sır tutabilmiş mi? Sanki bu piçler buradan değilmiş gibi, sanki ikinci sınıf bir filmde oynayan aktörler gibiler (Bin Şetvân, 2018, s. 50).

Hikâyenin adı belirtilmeyen ana kahramanını kaçırıp hiçbir suçu yokken kendilerinden bilgi saklaması ihtimaline karşı işkence ederek ayak parmağını kesenler, İslam tarihine atıfla kötülüğün temsilcisi *Aṣḥâbu'l-Fîl* (Fil Sahipleri) olarak betimlenir. Kan kaybından komaya girmek üzereyken içinde bulunduğu durumu Besûs Savaşı'ndan ya da Zîr Sâlim dizisinden bir kesit gibi algılar. Küfürlü sözlerle hakaret edildikten sonra içlerinden biri "Onu temizleyin ve düşmana vereceği sahte bir mesajla gönderin, sonra onlar için mümkün olduğunca çok füze ve bomba hazırlayın" (Bin Şetvân, 2018, s. 52) diye talimat verir. Eve döndüğünde karısına "Birini daha kestiler, Verde! Beni casus sanıyorlar!" (Bin Şetvân, 2018, s. 53) sözleriyle Libya'nın içinde bulunduğu ayrışma Aṣḥâbu'l-Fîl ve Ebâbil Kuşları karşıtlığıyla metinlerarası ilişki kurarak İslam tarihinden bir kesitle metaforlaştırılmaktadır. Bir taraftan ajanlık yapabileceği gerekçesiyle ayak parmakları kesilirken, diğer taraftan da Ulusal Diyalog Komitesi'nin tarlasındaki zeytin dallarını kırdıklarını görür. Bu yönüyle, sıradan insanlar vatanı için uzuvlarını kaybederken diğer kesimin onların malı üzerinden kendilerine menfaat sağlamaya çalıştığı vurgulanmaktadır. Senûsî monarşisinden Kaddâfî rejimine kadar uzanan rantiyer devlet düzeni, sonraki dönemde de birtakım sosyal ve ekonomik çıkarları

belirli grupların devlet rantını ele geçireceği şekilde organize edilmiştir. Vatandaşlık ekonomik çıkar kaynağı haline gelirken, farklı kabileler, aileler ve gruplar bu rantın katmanlarını oluşturur. Bu ekonomik rant hiyerarşisinin tepesindeki devlet ve iktidar paydaşları hem bu rantçıların desteğini alır hem de onların önemli pay almalarına katkı sağlar. Ulusal Diyalog Komitesi de bu yapının bir örneği olarak görülebilir (Beblawi, 1987, s. 386).

Bu durum, farklı toplumsal yapılar arasındaki hegemonya mücadelesinin açık bir göstergesidir. Gramsci'nin hegemonyaya yüklediği anlamla ifade etmek gerekirse, belirli bir sosyal gücün dar çıkarlarının ötesine geçerek projesini evrenselleştirme sürecidir. Hegemonyanın iki temel aracı olarak rıza ve zor kullanma, hegemonyanın her türünde şu ya da bu şekilde bir arada bulunur. Gramsci'ye göre hegemonya liderlik ve hâkimiyet ile sağlanır: Rıza gösterenlere liderlik ederken karşı koyanları zorla hâkimiyet altına alır (Salem, 2020, s. 17). Bunu Libya örneğinde ele aldığımızda, farklı sosyal güçlerin 2011 sonrasında iktidarı ele geçirmek için uyguladıkları politikaları akla getirir.

Yaşlı adamın tarlasının çok büyük olmasından dolayı Ulusal Diyalog Komitesi geçişlerinde yakıtlarının tükendiğini öne sürerek tarlayı ulusal komplo merkezi olarak kabul eder. Dahası, Ulusal Diyalog Komitesi'ne göre yaşlı adamın tarlası bakır eritme fırınlarından servet kazanan Nahhâs Ailesi'nin kaçakçılık merkezi haline gelmiştir (Bin Şetvân, 2018, s. 53).

Diğer taraftan, Ebabil kuşları cephesinden atılan füzeler yaşlı adamın üzerinden geçerken "Bu ülke, füzeler için bir havaalanı haline geldi" diye söylenerek kendi kendine "Geçim kaynaklarını belirleyen O'na şükürler olsun", "Onu size, bilmediğiniz bir yerden getirdi. Şükredin, şüphesiz şükretmek nimetleri sürdürür" sözleri ağzından çıkar çıkmaz füzelerden birinin kendi eşeğini vurduğunu fark eder. Bunun üzerine "Ben sadece bir insanım, sizi it oğulları, neden beni savaşınızın yakıtı olarak kullanıyorsunuz?" diyerek isyan eder (Bin Şetvân, 2018, s. 56). Hikâyenin bu kesitinden Libya'da sıradan insanların dahi herhangi bir eyleme girişmesine gerek kalmaksızın kaosun içine çekildiği veya tasalluta maruz kaldığı görülmektedir. Libya örneğinde görülmektedir ki Afrika toplumlarının kendini yönetme ve kaderini tayin etme kapasitesi, bir yandan içsel dağılma, diğer yandan ise kamusal ve özel alanlardaki şiddetin artmasıyla kontrolün ve düzenin kaybolma riskini getirmektedir. Özellikle belirli grupların haklar ve kanunlarda ayrıcalık arayışının sonucu oluşan eşitsizlik ve yolsuzluk manzaraları karşı şiddeti tetiklemektedir (Mbembe, 2021, s. 87).

4.5. *Ḥîne Meşeti'l-Baḳaratu'ş-Şaġîra* (Düve Tarlaya Girdiği Zaman)

Koleksiyonun altıncı hikâyesi olan *Ḥîne Meşeti'l-Baḳaratu'ş-Şaġîra*, pek çok toplumda görülebilecek arazi ve toprak anlaşmazlığından dolayı yaşanan çatışmaları ele alır. Hikâye, bir düvenin komşu tarlaya izinsiz girdiği gerekçesiyle el-Fetrâş ile Kenâsehistân adlı iki aile arasında ortaya çıkan uyuşmazlığın nasıl bir iç savaş kıvılcımına dönüştüğünü ortaya koyar. "Buna bir son vermeliyiz. Onlarla konuşmak işe yaramıyor; onların ineklerinden birinin tarlayı geçmesi ilk kez olmuyor!" (Bin Şetvân, 2018, s. 59) cümleleriyle başlayan hikâyenin açışı bunu açıkça ortaya koymaktadır:

> Sadece tarlayı geçti, şeyh. Çimenleri yemedi, ekinleri ezmedi, dereden su içmedi, ağacın gövdesine burnunu sürmedi. Hasta, uyuyan, yeni doğmuş ya da ölüm döşeğinde olanlara mölemedi, yola pislemedi. Çöp yığınındaki ekmekleri ya da gazeteleri yemedi, koyunları rahatsız etmedi, ineklerimizin arasına karışmadı ve boğaya kuyruğunu sallayarak baştan

> çıkarmaya çalışmadı. Sadece tarlaya geçti, hepsi bu.' Bastonunu halıya vurarak, Şeyh el-Fetrâş, 'Ateşkesi açıkça ihlal ettiniz! Bunca yıldan sonra!' diye haykırdı. 'Ateşkesi yaptığımızda, Şeyh, bu inek daha doğmamıştı bile,' dedi cılız sesli adam. 'O savaşta değildi, ateşkesten haberi bile olamaz. Onu dinlemeyin ve hayvanları cezalandırmayın; merhametli olun. Altın Barış Günü'nü kutlayalım. Yeni giysiler giyelim, hayvanlar kesip, yemeklerimizin ve içeceklerimizin tadını çıkaralım (Bin Şetvân, 2018, s. 59).

Hikâyenin bu kesitinde görüldüğü üzere mekân, özellikle komşuluk ilişkilerinde ana çatışma ögesi olarak öne çıkar. Zira zorlu yaşam koşullarında her arazi kurtarılmış bölge olarak kabul edilir. Öyle ki Şeyh el-Fetrâş, ineğin sahibi komşusunun anlaşma önerisini kendisine, babalarına ve dedelerine, el-Fetrâş kabilesinin yok olmaması için toprağı savunmaya adayan kişilere hakaret kabul ederek reddeder. Bu sebeple bir uzlaşma komitesi oluşturularak görüşmeler yapılsa da sonuç çıkmaz. İneğin sahibi bir savaşa sebep olmamak için en kısa sürede onu satmayı düşünse de ertesi gün ineğin ölü bulunması köylüler arasında cinayet şüphesi uyandırır. Veteriner cinayet izi bulamaz, ancak inekler konusunda tecrübeli el-Mafrî Kabilesi şeyhlerinden biri ineğin boğulduğunu iddia eder. Bir gün önce kendi halinde otlayan inek şimdi bir savaş uçağına dönüşür. Âl-i el-Fetrâş ile Âl-i Kenâsehistân kabileleri arasındaki çatışma bir iç savaş başlatır. "Abbas bin Fetrâş ailesinin yarısı ve El-Mafrî ve Kenâsehistân ailelerinin yarısından fazlası kısa sürede iç savaşa karıştı, bayram ve okul kıyafetleri yerine kefen talebi iki katına çıktı. 'Allah rahmet etsin' ifadesi sıradan hale geldi." (Bin Şetvân, 2018, s. 64). Hikâyenin bu kesiti, devletin boş bıraktığı alanlarda etkin olması gereken sivil toplumun eksikliğini ortaya koymaktadır.

Selmi'nin çalışmasında elde ettiği verilerden aktardığına göre (2025, s. 6-7) sivil toplumun öneminin kabul edilmesine karşın hâlâ pek çok zorlukla yüz yüze kaldığı ve zayıf konumda olduğu hususunda fikir birliği bulunmaktadır. Bunların başında, derin bir çalışma kültürüne henüz sahip olamadığı, ikinci olarak ise kurumsal işlevini tanımlayan yasal düzenlemelerin bulunmamasının sivil toplumun rolünü marjinal düzeyde bırakmaktadır. Bu da sivil toplum kuruluşlarına karşı derin bir güvensizliğe yol açmaktadır. Özellikle görüştüğü kişilerin geri bildirimlerinden sivil toplum kuruluşlarını iki kategoriye ayırır: Birincisi, dış yardıma ve gündemlere bağımlıdır, sivil toplum maskesi altında yabancıların emirlerini yerine getirerek toplumsal çatışmalara katkıda bulunur. İkincisi ise, güçlü politikacılar ve silahlı gruplar (bazen kabileler veya aileler) karşısında etkisizdir ve bu gruplar onu istedikleri gibi yönlendirir, hatta bazen ihanet veya gizli anlaşmalar yapmakla suçlar (2025, s. 6-7). Bu durum, Deleuze ve Guattari'nin deyimiyle savaş makinesi görevi üstlenen, ihtiyaca göre veya duruma göre ayrışıp birleşen silahlı insan grupları veya çok parçalı ve dağınık milis yapıları kullanışlı aygıtlar olarak öne çıkmaktadır. (Mbembe, 2020, s. 117; Deleuze ve Guattari, 1990). Libya da bu düzenin bir örneği haline gelmiştir.

BULGULAR

İtalyan işgalinden itibaren Libya'nın modern tarihi, kırılgan devletleşme ve rantiyer otoriterlik ekseninde şekillenmiştir. Sömürge döneminde atılan zayıf kurumsal temeller, bağımsızlık sonrasında petrol gelirleriyle geçici olarak örtülse ve ötelense de özellikle Kaddâfî döneminde kapsayıcı bir siyasal ve toplumsal düzen inşa edilememiştir. Dahası, bireysel iktidar hegemonyası halkın devlete olan güvenini kırmıştır. Bu tarihsel birikimin kaçınılmaz bir sonucu olarak ortaya çıkan 2011 devrimi sonrasındaki kriz ve iç savaş, şüphesiz, toplumu ve kültürel tutumlarını yeniden

şekillendiren ve şekillendirmeye devam eden sosyo-politik değişiklikler getirmiştir. Devrimin ardından, siyasi manzarayı ve toplumsal değişimleri yansıtan edebî eserlerde önemli artış gözlenmektedir. Libya'nın çatışmalı güncel gerçekliği pek çok akademik çalışmanın öznesi olurken, edebiyatçılar da özellikle genç kuşak roman ve hikâye yazarları, toplumun güncel sorunlarına yer vermektedir.

Bu genç kuşak yazarlardan biri olan Bin Şetvân'ın hikâyelerinde toplumsal cinsiyet meselesi ve kadının Libya'daki yeri her zaman çözülmesi gereken ana temalardan biri olarak yerini almaktadır. *Lışşu'l-Cevâribi'l-Beyḍâ"*da bir kadın yazar olarak Necvâ bin Şetvân, Libya'da şartlar değişse de kadının durumunun hâlâ ataerkil tahakkümün altında bir hayat döngüsünde olduğunu gözler önüne sermektedir. Kadınlar sadece ev içinde belirli kalıpların içine hapsedilmiş değil, aynı zamanda toplumsal baskının ve normların gözetiminde yaşamak durumundadır. Bu noktada Lefebvre'in uzam yaklaşımında olduğu gibi, hikâyede adeta bir kafes mahiyetindeki ev, kadının toplumsal yaşamını şekillendiren bir özne konumundadır. Dahası, evin reisi Baḳarullah'ın annesi de bir kadın olarak ataerkil hegemonyanın bir muhafızı mesabesindedir. Öyle ki, gözetimindeki kız çocuklarını zihni ve fiziksel olarak soyutlama gayretindedir. Bu da bize Libya kadınının Lefebvre'ün kuramıyla fiziksel (ev), zihinsel ve toplumsal uzamın, Bourdieu'nun kuramsal bağlamıyla *habitus*un kontrolünde olduklarını ortaya koymaktadır. Ancak hikâyenin sonu okuyucuya kadını eve hapsederek eğitim imkânlarından mahrum ve cahil bırakmanın çözüm olmadığını vurgulamaktadır.

Koleksiyonun başlık hikâyesi olan *Kâtâlûcu Ḥayâtin Ḫâṣṣatin*'de ise Libya İç Savaşı'nın cepheler arasındaki ve içindeki hegemonik mücadelesi işlenirken bir yandan da asker ile toplum ilişkisi göz önüne serilir. Her ne kadar 2011 Devrimi ile Libya'da Kaddâfî rejimi son bulsa da hikâye arkasından gelenlerin İç Savaş'la birlikte eski düzeni devam ettirme hevesinde olduklarını okuyucuya hissettirir. Özellikle girişteki "halefler, öncekilerin başlattığı savaşı sürdürmek için her tür ve boyutta silah satın aldılar" (Bin Şetvân, 2018, s. 23) cümlesi halkın ikinci planda kaldığının, buna karşın, Gramsci'nin hegemonya kavramından hareketle bakıldığında savaşmak için silahlar satın alıp sokaklarda sergileyen bir generalin varlığını diktatörlerin hâlâ devlet idaresinde olduğunun, yozlaşmanın ve şovenizmin sürdüğünün, halkın demokrasiye ve özgürlüğe kavuşma hayallerinin uzak olduğunun bir ifadesidir. Yeni bir savaş için silahlar sokaklarda sergilenirken, savaş enkazı evlerde kadınların ve çocukların kalmaması adeta bir savaş makinesinin toplumu nasıl öğüttüğüne işaret etmektedir.

Metâ Ne'ûdu ilâ Beytinâ?'da savaşların en acı veren yönünü, kadın ve çocuk demeden sıradan insanların yerinden edilmelerini ve zorlu yaşam koşullarına maruz kalmalarını işleyen yazar, farklı sosyal ve toplumsal katmanlardan gelen insanların bir okulda toplanmak zorunda kalışını gözler önüne serer. Bunun yanı sıra, en alt yaşam koşullarında yaşamalarına, temel gıda, sağlık ve temizlik ihtiyaçlarını karşılayamamalarına ve bunca sıkıntıya rağmen Libya toplumunun en önemsiz sebeplerle aralarında ideolojik bölünmelere ve çatışmalara devam etmelerini satır aralarında ekmek, su ve elektrik kadar değerli olan özgür yaşamdan mahrumiyeti eleştirel bir yaklaşımla ortaya koymaktadır.

Ḥîne Meşeti'l-Baḳaratu'ṣ-Ṣaġîra adlı hikâyenin odağını oluşturan mülkiyet mücadelesinin doğurduğu çatışmaların önünde sonunda kontrol edilemez bir noktaya evrilebileceği gösterilir. Hikâye iki kabile ya da aile arasındaki sıradan bir tarla sınırı mücadelesinin çok ötesinde sembolik bir anlam taşır. Burada Bourdieu'nun "sosyal uzam" kavramı kendisini gösterir. Zira bireyler, içinde bulundukları sosyal uzamdaki sermayelerine göre değerlendirilir. Öyle ki, alanı kontrol etmek aynı zamanda gücü kontrol etmektir. Birey, aile veya topluluk fark etmeksizin, sermayeyi elde etme veya koruma mücadeleleri alanın devamını sağlayan kurallar veya kurumlar olarak, hikâyedeki ateşkes anlaşmasını bozma örneğinde olduğu gibi, kendini gösterir. Daha geniş pencereden bakıldığında, adeta Gabriel Garcia Marquez'in Yüzyıllık Yalnızlık'ta işlediği zorluklarla inşa edilen bir *habitus*'un devlet kurumlarını kullanarak iktidar sahipleri tarafından gasbedilmesi örneğini çağrıştırır.

Ḥimâyetu'l-Ḫallâṭâti'l-Vaṭanıyye'de ise Mbembe'nin postkolonyal toplumlara yönelik tezlerinin bir yansıması açıkça sezilir. Askeri kesimlerin veya nüfuz sahibi kimselerin yönetme ve hükmetme hakkını elde etmek için -dolaylı yoldan ticari tarım ürünlerini, değerli madenleri, petrolü vb. devlet gücüyle kontrol etmek- devlet egemenliği imgesi olarak insanları buyruk[2] altına almaya yönelik birtakım uygulamalara atıfta bulunulur. Yazar, adeta sömürgeci-sömürülen ilişkisi gibi buyruğun öznelerinin/sahiplerinin sıradan insanlara karşı hapishanelerdeki muameleleri, onları işkenceye tabi tutmaları ve işkence altında yalan söyletmeleri, mülksüzleştirmeleri gibi diledikleri biçimde hareket etmeleri ve devlet adına şahsi çıkar sağlamaları yönündeki sosyo-politik şiddetin bir panoramasını çizer. Sistem, tıpkı Orwell'ın 1984'ü gibi sırların olmadığı, herkesin gözetim altında olduğu, gönüllü olarak verilebilecek bilgilerin zorla alındığı bir düzenin devamını çağrıştırmaktadır.

SONUÇ

Hikâyelerin tema ve konu örgüsünden elde edilen bulgular, Bin Şetvân'ın hikâye koleksiyonundan seçilen beş örneklemin 2011 Devrimi sonrası gündelik hayatın çeşitli dinamiklerine değindiğini göstermektedir. Yazar hikâyelerinin şahıs kadrosunu, mekânını ya da zamanını genellikle belirsiz bırakır ve ayrıntılı bir şekilde betimlemez. Bu sayede baskıdan kurtulup soyut, hayalî bir dünya çizerek Libya'nın 2011 sonrası gündelik hayatını keskin gözlemleriyle ataerkillik, din, zorunlu göç, kimlik arayışı ve devlet-asker-toplum ilişkileri gibi konuları biraz eleştirel, biraz da alaycı bir bakış açısıyla ele almaktadır. Özellikle Arap Baharı'nın ardından çıkan iç savaşın yıkıcılığı erkekleri, kadınları ve çocukları ayırt etmeksizin birçok insanın zorunlu göçüne ya da hayatını kaybetmesine yol açmıştır. Kaddâfî rejiminin şiddetine dair birçok hikâye yayınlanırken, bir kadın gözüyle, Bin Şetvân, Libya'da kadınların hâlâ adının olmadığını, zayıf ve temel haklardan mahrum kaldığını vurgulamaktadır. Dolayısıyla her biri farklı bir açmaza değinen hikâyelerde Libya'nın geleceği yalnızca silahların sustuğu ve çatışmaların durduğu siyasal uzlaşıya değil, devletin toplumsal meşruiyetini yeniden tesis edecek kapsayıcı bir yurttaşlık anlayışının

[2] Mbembe, *Commandement* kelimesiyle buyruk kavramını, bir bakıma "sömürgeci otoriteyi" ve iktidarın araçsallığına işaret etmek için kullanmaktadır. Geniş bilgi için bkz. (Mbembe, 2021, s. 31-54).

geliştirilmesine bağlıdır. Bu da tarihsel hafızanın onarılmasını ve devlet-toplum ilişkilerinin yeniden tanımlanmasını zorunlu kılmaktadır. Bu çalışma, Libya'nın siyasi ve sosyolojik durumunu Necvâ bin Şetvân'ın hikâye koleksiyonu aracılığıyla ele alırken, 2011 sonrasında günümüz Libya'sını içinde bulunduğu duruma sürükleyen tarihsel süreçlerle yüzleşmenin, bölgesel, dini veya aşiret/akraba temelli siyasi ve sosyolojik parçalanmadan ulusal birliğe taşıyacak eğitim, adalet, ekonomi, kadın hakları gibi hususlara öncelik vermenin temel gereklilik olduğu sonucunu çıkarmaktadır. Bu çalışmanın Libya'daki siyasi ve sosyolojik gerçekliği daha iyi anlayabilmek için özellikle 2011 sonrasında sayıları her geçen gün artan Libyalı yazarların ve giderek ivme kazanan Libya edebiyatının ele aldığı temaları akademik bir bakış açısıyla değerlendirecek yeni çalışmalara kapı aralayacağı beklenmektedir.

KAYNAKÇA

'Ali, Âmine Muhammed (2013). "Teḥaddiyyâtu't-Teḥavvuli'd-Dîmuḳrâṭıyye ve Binâ'i'd-Devle fî Lîbyâ". *Kufa Journal of Legal and Political Sciences* 4(17), 238-263. https://journal.uokufa.edu.iq/index.php/kjlps/article/view/9689

Ahmida, Ali Abdullatif (2005). *Forgotten Voices: Power and Agency in Colonial and Postcolonial Libya*. New York: Routledge.

Anderson, Lisa (1986). *The State and Social Transformation in Tunisia and Libya, 1830-1980*. New Jersey: Princeton University Press.

Anderson, Lisa (2011). "Demystifying the Arab Spring: Parsing the Differences Between Tunisia, Egypt, and Libya". *Foreign Affairs*, 90(3), 2–7.

Bachelard, Gaston (1957). *Mekânın Poetikası*. (Çev. Alp Tümertekin). İstanbul: İthaki Yayınları.

Beblawi, Hazem (1987). "The Rentier State in the Arab World". *Arab Studies Quarterly*, 9(4), 383-398.

Bin Şetvân, Necvâ (2018). *Kâtâlûcu Ḥayâtin Ḫâṣṣatin*. el-Memleketu'l-'Arabiyyetu's-Su'ûdiyye: Dâru'l-Eser.

Ceviz, Nurettin (2005). *Modern Libya Edebiyatı: Şiir-Öykü*. Ankara: Aktif Yayınevi.

Çelik, Serkan (2022). "Mekanın Politikleşmesi ve Ekonomi-Politik Bakımından Yeniden Yorumlanması". *Veche*, 1(1), 59-69.

Deleuze, Gilles ve Guattari, Félix (1990). *Kapitalizm ve Şizofreni 1- Bin Yayla Göçebebilimi İncelemesi: Savaş Makinası*. (Çev. Ali Akay). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Diyanet İslam Ansiklopedisi [DİA] (1989). "Libya". *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. Diyanet Vakfı Yayınları, cilt 27, s. 182.

Elnaili, Safa (2018). "Female Protagonist in Libyan Short Story Post the Arab Spring: A Critical Discourse Analysis". *International Journal of Language and Linguistics*, 5(2). doi:10.30845/ijll.v5n2p2

Fanon, Frantz (1965). *A Dying Colonialism*. New York: Grove Press.

Fanon, Frantz (2016). *Yeryüzünün Lanetlileri*. (Çev. Şen Süer). İstanbul: Versus Kitap: İstanbul.

Gültekin, Mustafa (2021). "Gaston Bachelard'ın Mekânın Poetikası Bağlamında Sabri Esat Siyavuşgil'in Yolculuk Şiirinin Analizi". *Atlas Journal*, 7(40), 1759-1767. DOI: http://dx.doi.org/10.31568/atlas.677

Hitchcock, Louise A. (2013). *Kuramlar ve Kuramcılar: Çağdaş Düşüncede Antik Edebiyat*. (Çev. Seda Pekşen). İstanbul: İletişim Yayınları.

Jourdain, Anne ve Naulin, Sidonie (2020). *Pierre Bourdieu'nün Kuramı ve Sosyolojik Kullanımları*. (Çev. Öykü Elitez). İstanbul: İletişim Yayınları.

Konyalı, Bekir Şakir (2022). *Edebi Mekânın Poetikası*. İstanbul: Ketebe Yayınları.

Mbembe, Achille (2012). "Metamorphic Thought: The *Works* of Frantz Fanon". *African Studies*, 71(1), 19–28. DOI: 10.1080/00020184.2012.668291

Mbembe, Achille (2020). *Düşmanlık Politikaları*. (Çev. Ayşen Gür). İstanbul: İletişim Yayınları.

Mbembe, Achille (2021). *Postkoloni Üzerine*. (Çev. Merve Yalçın-Mesut Yalçın). Ankara: Hece Yayınları: Ankara.

Sadiki, Larbi (2012). "Libya's Arab Spring: The Long Road from Revolution to Democracy". *International Studies*, 49(3-4), 285–314.

Salem, Sara (2020). *Anticolonial Afterlives in Egypt: The Politics of Hegemony*. Cambridge University Press: Cambridge.

Selmi, Noureddine (2025). "Libya in transition: governance challenges and civil society's prospects in political and economic reforms". *Global Security: Health, Science and Policy*, 10(1), 2449614. DOI: 10.1080/23779497.2025.2449614.

Sune, Engin ve Özdemir, Ali Murat (2012). "Rantçı Devlet Yazını Üzerine Deneme". *Uluslararası İlişkiler*, 9(35), 3-31.

Vandewalle, Dirk (2012). *A History of Modern Libya*. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press.

Wright, John (1982). *Libya: A Modern History*. United States of America: The Johns Hopkins University Press.

R

Melek İlayda Sarı

Türk Romanında Bilimkurgu

(1996-2019)

Günce Yayınları

Oktay Yivli

Öykü Nasıl Okunur

modern öykü ve yöntem

Günce Yayınları

İPEK DEMİR

Türk Romanında Distopya

(1990-2019)

Günce Yayınları

Yazma Sanatı

Türkçe Doğru ve Etkili Yazma Teknikleri

Prof. Dr. Önder Göçgün

Günce Yayınları